

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za komparativnu književnost

Literarni elementi u *Hrašćanskim zapisima*

Dominika Kolarića

diplomski rad

Studentica: Lucija Kolarić

Mentor: dr. sc. Pavao Pavličić

Zagreb, 17. lipnja 2016.

Sadržaj

Sadržaj.....	2
1. UVOD.....	4
1.1 O temi rada	4
1.2 O autoru.....	5
1.3 Opis rukopisa	6
1.4 Zabilježena usmena predaja.....	7
2. LITERARNI ELEMENTI	9
2.1 Literarni elementi ostvareni u usmenoj predaji	9
2.1.1 Utjecaj predaje na <i>Hrašćanske zapise</i>	9
2.1.2 Uvod u terminologiju.....	10
2.1.3 Kronikat, memorat, fabulat.....	10
2.1.4 „Pričanja o životu“	12
2.1.5 Tematska podjela	14
2.2 Okviri.....	15
2.2.1 Struktura kao književni element	15
2.2.2 Okvir prvog dijela	16
2.2.3 Okvir drugog dijela	17
2.3 Prvi dio – „grunti“	18
2.3.1 „Baričov grunt“	18
2.3.2 „Šoštaričov grunt“	21
2.3.3 „Beličov grunt“	21
2.3.4 Etimološke predaje.....	24
2.3.5 „Zemaljska gospoda“	25
2.3.6 „Mihaljov grunt“	26
2.3.7 Seoska škola	26

2.4 Drugi dio – „pre Kapelici“	28
2.4.1 Formulaičnost uvoda: motiv proljeća.....	28
2.4.2 Izdvojeni likovi	29
2.4.3 Autorska samosvijest	30
2.4.4 Konj kao motiv.....	30
2.4.5 Mitska tj. demonološka predaja	33
2.4.6 Komični lik.....	34
2.4.7 Prolepsa.....	34
2.4.8 Uokvirena struktura.....	35
3. ZAKLJUČAK.....	36
5. LITERATURA.....	42

1. UVOD

1.1 O temi rada

U ovom ću radu govoriti o prisutnosti literarnih tj. književnih elemenata u djelu čija je primarna funkcija zabilježiti događaje iz prošlosti postojećeg mjesta, međimurskog sela Donji Hrašćan. Nastojat ću pokazati da *Hrašćanski zapisi*, rukopis Dominika Kolarića, posjeduje elemente koji ga smještaju na razmeđu fikcije i povijesti ili, drugim riječima, između književnog i historiografskog teksta.

Literarne ću elemente ponajprije isticati u dijelovima rukopisa za koje smatram da su zapisana usmena predaja, i u kojima je vidljivo da povijesno bilježenje uzmiče pred prodorom nečega što i nije neophodan dio jedne kronike, pred takozvanim memoratima¹, ili „pričanjima o životu“² – o čemu će više riječi biti kasnije. U svome tekstu „Usmene predaje kao književna organizacija čovjekova doživljavanja povijesti i prirode“, Divna Zečević piše da „[u]pravo predaje, kojima su neki istraživači odricali postojanje književne forme, smatrajući ih ustvari književnim krhotinama, najjednostavnijim elementima bez forme, postavljaju do prave zaoštrenosti pitanje književnog karaktera svoje pojavnosti“³.

Svrha isticanja literarnih elemenata u *Hrašćanskim zapisima* je ukazati na prisutnost književnih oblika, pa bili oni i fragmentarni, u formi koja tome ne stremi, te naglasiti prodornost književnosti. Ona se, u ovom slučaju, očituje pojavljivanjem u jednoj vrlo ruralnoj sredini, no pod krinkom (amaterske) historiografije, što naš tekst kvalificira kao ogledan primjerak tzv. pučke književnosti, kako je definira Maja Bošković-Stulli: „Pučka je književnost najizrazitiji prijelazni oblik među književnošću usmenom i pisanom, ona je i sama dijelom pisana a dijelom usmena. I ne treba je gledati kao neki jasno omeđen cjelovit blok makar i s hibridnim svojstvima, nego se njeni rubovi brišu i nestaju, čas u tradicionalnoj usmenoj a čas u pisanoj književnosti“⁴.

Nastojat ću pronaći odgovore na pitanja koja postavlja i Divna Zečević u već navedenom tekstu, a ovdje ih prenosim u neizmijenjenom obliku: „Što treba smatrati predajom i gdje „počinje“ književno djelovanje jednostavnih književnih oblika predaje?

¹ Bošković-Stulli, 1975, str. 128.

² Vidi Bošković-Stulli, 1984, str. 309.-366.

³ Zečević, 1974, str. 38.

⁴ Bošković-Stulli, 1967, str. 257.

Kada informacija prestaje biti obična i postaje književna? (...) [I] što nam daje „pravo“ da takvu formu proglasimo – književnom?“⁵

1.2 O autoru

Na početku ćemo se ukratko upoznati s autorom, a u tom prikazu oslonit ću se prvenstveno na njegovu autobiografiju, iskaze ljudi koji su ga poznavali za njegova života, kao i na članak „Roditelji za sva vremena“ Stanislava Vitkovića. Njegovo je ime Dominik Kolarić, a Kalman Mesarić, hrvatski književnik i redatelj međimurskog podrijetla, piše da je „svojim uzornim životom i kulturnom djelatnošću bio ponos našeg voljenog Međimurja“⁶.

Rođen je 4. kolovoza 1897. godine, kao treće od sedmero djece Josipa i Gertrude (rođ. Halić), u Donjem Hrašćanu, župi Sv. Juraj u Trnju. Donji Hrašćan malo je međimursko selo smješteno na desnoj obali Mure, a danas broji četiristotinjak stanovnika. Pučku školu Dominik Kolarić pohađao je u susjednom selu Hodošanu, a već u prvom razredu kao najbolji učenik dobiva pozlaćenu medalju, dok u drugom dobiva novčanu nagradu od deset forinti (što je pozamašna svota u ondašnje vrijeme). U trećem se razredu u školu uvodi mađarski jezik, te Dominik Kolarić ubrzo počinje svojim suseljanim prevoditi mađarske novine i druge tekstove. Tadašnji župnik i kapelan župe Sv. Juraj u Trnju primjećuju dječakovu nadarenost te predlažu njegovom ocu da ga potpomogne u daljnjem školovanju za svećenika. U rukopisnoj autobiografiji, Dominik Kolarić prepričava događaj u kojem župnik dolazi njegovom ocu: „Joži, tvoj dečko Domin je jako dober i spameten vučenik. Bi li Ti dečka dal vu školu, pak bi morti postal i svećenik? Vidiš, on je tak dober vu školi, da bu na daljnjem školovanju mogel i druge vučiti i tak za školu zaslužiti. Ti ne boš moral morti nikaj iz doma vun davati i školovanje plaćati“⁷. Ekonomska situacija to ipak nije dopuštala, obitelji je bio potreban radnik, te Dominik Kolarić, umjesto da nastavi svoje školovanje u Zagrebu, od 1910. do 1914. godine izučava tkalački zanat i postaje tkalac (Donji Hrašćan tada je brojio 28 obiteljskih zadruga, a čak ih se 18 bavilo tkanjem). Kao devetnaestogodišnjak odlazi u Prvi svjetski rat u Plzeň, današnju Češku. U brak stupa 1919. godine te sa svojom ženom Lucijom (rođ. Pintarić) odgaja devetero djece.

⁵ Zečević, 1974, str. 38.-39.

⁶ Navedeno prema: Stanislav Vitković, „Roditelji za sva vremena (sjećanje na Dominika i Luciju Kolarić)“.

⁷ *Moja biografija*, 1. poglavlje.

Bio je napredan poljoprivrednik, o čemu svjedoče diplome i pohvale, kao i napisi u međimurskim listovima. Kao dugogodišnji član Hrvatskog književnog društva sv. Jeronima, rado je i puno čitao (osobito nedjeljom, jer je samo na taj dan bio lišen poljoprivrednih poslova). Prijateljevao je s Mihovilom Pavlekom Miškinom⁸, književnikom i političarem iz Đelekovca, s kojim je po mjestima u Međimurju držao političke govore kao aktivni član Hrvatske seljačke stranke. Poznanstvo s Miškinom utjecalo je na pisanu produkciju Dominika Kolarića, osobito na drugi dio *Hrašćanskih zapisa*, u kojima je vidljiva stilska dotjeranost teksta. U predgovoru Miškininoj zbirci pripovijedaka *Trakavica*, Franjo Gaži piše: „Njegova je zasluga, da su se iz tog prezrenog seljačkog svijeta podigli i mnogi drugi kušajući prisiliti pero, da na papir stavljaju misli i osjećaje u pričama i pjesmi te u riječi i slici. Mnoge i mnoge je sam upućivao i savjetovao; drugi su počinjali i sami, slijedeći njegov primjer. Jedne je molio, da nastave, druge je sokolio, da ne sustanu zbog prvih neuspjeha. A svi zajedno da shvate i razumiju da stvaraju novu – svoju, pravu narodnu književnost“⁹.

Dominik Kolarić u rukopisnom obliku ostavlja sljedeća djela: *Hrašćanski zapisi* (u dva dijela), *Moja biografija* i *Svatovski običaji Međimurja ili Kapitanstvo*. Mađarska okupacija Međimurja 1941. godine donosi mu brojne neprilike. Nakon rata bio je uhićen od strane komunističkog režima i kao „neprijatelj naroda“ osuđen na osam godina prisilnog rada, ali je zalaganjem njegovih suseljana ubrzo amnestiran. U zapisima o procesu tvrdi se da je bio „uhapšen“ i nakon toga pušten na slobodu, iako mu je s osudom bio konfisciran cijeli imetak. Tom je prilikom uništena čitava njegova bogata biblioteka. Umire 9. siječnja 1979. godine.

1.3 Opis rukopisa

Hrašćanski zapisi dovršeni su 19. ožujka 1947. godine u Donjem Hrašćanu i postoje isključivo u rukopisnom obliku. Knjižica dimenzija 20,5 cm x 14 cm, ispisana krasopisom, podijeljena je u dva dijela; prvi dio broji 57 stranica, dok se drugi dio sastoji od 43 stranice. Rukopis je dobro očuvan, dijelom i zbog toga što je naknadno u knjigovežnici uvezan u tvrdi uvez. Papir rukopisa žućkaste je boje i sadrži plavo crtovlje te se razlikuje od praznog bijelog papira koji mu je naknadno dodan. Činjenica da je

⁸ Mihovil Pavlek Miškina, svojevrsni predvodnik seljaka-pisaca u Hrvatskoj, pisanjem se počeo baviti u zreloj dobi, a pseudonim Miškina prvi put koristi pišući nekrolog Antunu Radiću. Zanimljivo je primijetiti da je, kao i Dominik Kolarić, završio tek pet razreda osnovne škole, bio je autodidakt, a u svojim se proznim djelima bavio seoskom tematikom, dok je obilježje njegovih pjesama snažna socijalna misao. Vidi Kulundžić, 1968, str. 169.-182.

⁹ Miškina, 1946, str. 11.

tekst ispisan krasopisom potiče na preispitivanje njegove funkcionalnosti. Krasopis možemo tumačiti kao indikator povlaštenosti teksta te njegove izdvojenosti iz svakodnevice.

Rukopis nema paratekstualnih znakova koji uvide ili pripremaju čitatelja na to da je djelo koje se pred njim nalazi knjiga tj. književno djelo; znakova poput naslovne stranice, posvete, citata iz nekog drugog djela ili predgovora. Naime, u svoje prethodno djelo, *Svatovski običaji Međimurja ili Kapitanstvo*, autor uključuje paratekst: posvetu svome sinu, pa i svojevrsni komentar teksta (koji piše autorova supruga). U tom slučaju, s većom sigurnošću možemo pretpostaviti da se radi o djelu s književnim pretenzijama. No cilj ovog rada nije prikazati *Hrašćanske zapise* kao izdvojeno književno djelo, već istaknuti prodornost literarnih elemenata koji se u njemu prisutni. Napomenut ću i to da u tekstu nema izraženijeg autobiografizma, iako se u njemu pojavljuju likovi koji su dio autorove šire obitelji, što on sam nigdje ne ističe. Neke naizgled familijarne oznake, primjerice „kum“ ili „stric“, ne označavaju uvijek srodstvo, već se ponekad koriste kao uvriježeni način obraćanja prijateljima ili starijim osobama.

Nije na odmet primijetiti da se autor, pišući ovaj tekst, vidljivo – i sa samo djelomičnim uspjehom – nastoji služiti onime što smatra hrvatskim jezičnim standardom. Tu tvrdnju posebice podcrtava činjenica da Dominik Kolarić svoj tekst o svadbenim običajima Međimurja piše na kajkavskome narječju.

Važno je naglasiti da je rukopis naknadno ispravljen te su u sam tekst unesene pravopisne preinake, budući da su *Hrašćanski zapisi*, kao i druga djela Dominika Kolarića, u pripremi za tisak; urednik tekstova je mons. prof. dr. Juraj Kolarić.

1.4 Zabilježena usmena predaja

Usmena književnost definira se kao „vrsta kazivanih ili pjevanih tradicijski uobličenih tekstova u živoj izvedbi ili u zapisu“¹⁰. U ovoj je definiciji najavljena opreka između usmene i pisane književnosti, gdje se usmena književnost shvaća kao dinamično djelo koje traje onoliko koliko traje njegova izvedba, a čija je svaka izvedba ujedno novo djelo, dok je pisana književnost fiksirana „tehničkim sredstvima“ i ne nastaje u činu prenošenja. S druge strane, u članku „Usmena kajkavska književnost u kritičkom izboru i obzorju časopisa *Kaj*“, Ivan Zvonar¹¹ navodi tri ontološke razine

¹⁰ Hrvatska enciklopedija: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63417>

¹¹ Vidi Zvonar, 2009.

usmenog književnog djela, pozivajući se na Ivu Kalinskog, i kao jednu ističe onu tekstualnu: „Prva je izbor u jeziku, druga je razina vrijednosti, a treća predmet (napisana ili otisnuta knjiga)“. Odmah potom daje i objašnjenje nabrojanih razina koje prenosim u cijelosti:

„Dok pisac posredno komunicira s čitateljima organizacijom boje na papiru i nije mu presudan trenutak kada će njegovo djelo biti prihvaćeno od čitalačke publike (jer kao knjiga može potrajati i progovoriti tek nadolazećim generacijama), usmeno se književno djelo nudi slušateljima organizacijom zvuka u prostoru u neposrednoj umjetničkoj komunikaciji. Stoga je bitno da odmah bude prihvaćeno na razini vrijednosti jer mu jedino ta činjenica osigurava budući život. Samo tada primatelji umjetničke poruke postaju potencijalni prenositelji i širitelji ponuđenog izbora u jeziku. *Zapisivanjem i usmeno književno djelo dobiva treću razinu (svoj materijalni oblik). Valja ipak naglasiti da ga čin zapisivanja ne prenosi spontano u svijet pisane književnosti, pogotovu ako se zna gdje je i kada zapisano kao folklorna činjenica, jer ono i dalje čuva sve strukturne i formalne značajke usmenoknjiževnog fenomena i ostaje njegov dio*“¹². (kurziv moj)

Kao što sam već nagovijestila, u ovom ću se radu baviti isključivo trećom dimenzijom usmenog književnog djela, koje ono zadobiva bilježenjem; njegovim opipljivim, tekstualnim oblikom. U takvom ću obliku nastojati istaknuti dijelove koji bi rukopis Dominika Kolarića mogli smjestiti u okrilje književnosti, proizašle iz narodne predaje, jer se ona nerijetko pojavljuje „kao poetski doživljaj – povijesnog čina; ona nije i ne može biti nikada istovjetna s povijesnim ili bilo kojim drugim činom koji se javlja u izvanjezičnim strukturama“¹³.

Unatoč tome što u trećem navedenom Zvonarovu kontekstu u kojemu se predaja može pronaći ne postoji slušatelj, već samo čitatelj, taj primatelj književnog djela ne gubi nužno funkciju „potencijalnog prenositelja i širitelja“. Štoviše, Zečević tvrdi kako je „[p]itanje razlikovanja književnih od neknjiževnih informacija bitno za književnu znanost podjednako kada se ona bavi istraživanjem pisane i usmene književnosti kao i tranzitnim književnim područjem pučke književnosti“¹⁴. Glavni razlog za nastanak *Hrašćanskih zapisa* bio je bilježenje povijesti sela čija prošlost do tada nije bila zapisana, da bi se na taj način sačuvala od zaborava. To se izravno očituje na završetku

¹² Kalinski, 1973, str. 31.

¹³ Zečević, 1974, str. 54.

¹⁴ Isto, str. 36.

drugog dijela: „Time bi završio ovo malu povjest našega sela, da bi se budućim pokoljenjima ipak donekle sačuvala slika iz naše žalostne ali istinite prošlosti, teškoga života seljačkog naroda, pak da svi zajednički mislimo na prošlost, da bi si stvorili bolju i lepšu budućnost“¹⁵.

2. LITERARNI ELEMENTI

2.1 Literarni elementi ostvareni u usmenoj predaji

2.1.1 Utjecaj predaje na *Hrašćanske zapise*

Dominik Kolarić u svoju kroniku upleće poznate mu usmene predaje, no ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je svjestan njihove funkcije, jer nije posve jasno drži li ih možda dijelom neizostavnih povijesnih događaja koje je potrebno zapisati. Štoviše, sklona sam zaključiti da književna funkcija umetnutih usmenih predaja nije nastala namjerno, već je proizašla iz načina na koji je autor bilježio ono što je čuo od drugih ili čemu je sam svjedočio. Maja Bošković-Stulli primjećuje kako je često „zapravo nemoguće znati da li je neko pričanje iz sjećanja bilo u danom trenutku formulirano prvi put, ili ga je pripovjedač već prije kazivao u jednakom ili sličnom obliku“¹⁶. Uvijek valja imati na umu i to da ljudi koji odrastaju i žive u društvenom kontekstu koji je uvelike oblikovan usmenim pripovijedanjem često i razmišljaju u takvim okvirima.

Štoviše, kada uzmemo u obzir da Divna Zečević piše kako „[f]unkcija u kojoj se predaje javljaju u namjeri objašnjavanja i pouke – bitno utječe na književnu organizaciju predaje ali ne tako da organizaciju čini 'slučajnom' i nenamjernom, nego književnu svrhovitost podešava drugim ciljevima, koji podliježu određenim i raznolikim situacijama u kojima se pošiljalac i primalac poruke nalaze“¹⁷, možemo se zapitati u kojoj su mjeri *Hrašćanski zapisi* intencionalno didaktični.

Tekst se, dakako, može tumačiti i kao da ima utilitarno-didaktičnu funkciju, na što ukazuje maloprije navedena završna poruka samog autora. Na to upućuje i činjenica da su sustavno izostavljani elementi pučkoga praznovjerja (prisutni najčešće u mitskim tj. demonološkim predajama o kojima će riječi biti kasnije), koji su u to doba u ruralnim krajevima Hrvatske bili sveprisutni u javnom diskurzu. To može bitno odaje želju

¹⁵ *Hrašćanski zapisi*, II, str. 42.-43.

¹⁶ Bošković-Stulli, 1984, str. 343.-344.

¹⁷ Zečević, 1974, str. 42.

autora za većim stupnjem znanstvenog pozitivizma na tragu prosvjetiteljskih pouka iz prethodna dva stoljeća. *Hrašćanski zapisi* dominantno se mogu odrediti kao kronika, no možemo raspravljati i o drugim funkcijama – umjetničkoj ili didaktičkoj. Predaje se kao oblik unutar teksta javljaju u književnoj funkciji i onda kada je njihov prvotni cilj poučiti ili objasniti.

2.1.2 Uvod u terminologiju

Kako bismo mogli uočiti zabilježene usmene predaje, potrebno je osvrnuti se na folklorističku terminologiju koju u hrvatskoj znanosti o književnosti ustoličuje najznačajnija proučavateljica usmene književnosti, Maja Bošković-Stulli. U tekstu „Narodna predaja-Volkssage – kamen spoticanja u podjeli vrsta usmene proze“, objavljenom 1968. godine, autorica piše da su narodne predaje „(...) hibridna forma s umjetničkim i životnim funkcijama; da se javljaju u tri osnovna načina iskazivanja (*kratko saopćenje, memorat, fabulat*); da odgovaraju stanovitim čovjekovim trajnim psihičkim funkcijama, ali te funkcije nisu dovoljne za određenje narodnih predaja, koje je zavisno od konkretnih povijesnih i kulturnih sredina...“¹⁸.

Nužno je pojasniti oblike ovdje navedene u zagradi, a bitni su za daljnje tumačenje književnih elemenata koji se izvode iz usmene predaje. Nedorečenosti u shvaćanju oblika usmenih predaja dobrim dijelom proizlaze iz činjenice da su se mnogi znanstvenici bavili različitim vrstama predaja te da njihova tipologizacija još uvijek nije prestala biti predmetom rasprave. Ipak, možemo reći da je većina suglasna u jednome: predaja je kratka, najčešće jednoepizodna priča. Ona se može javljati u različitim oblicima, a često je obilježavaju svojstva kao što su „promjenljivost i nepostojanost sadržaja (slobodno dodavanje ili izostavljanje epizoda, povezivanje s drugim motivima, nedostatak poante i otvorenost daljnjem raspredanju priče)“¹⁹.

2.1.3 Kronikat, memorat, fabulat

Ukratko ću izložiti tri osnovna načina iskazivanja narodnih predaja po Maji Bošković-Stulli. Na prvom je mjestu *kratko saopćenje*, nazivano i *kronikatom*, obavijest povijesnog a ponekad i praznovjernog sadržaja, oblik koji ne zahtijeva veliku mjeru dodatnog opisivanja, budući da svojim imenom objašnjava vlastitu formu. Na

¹⁸ Bošković-Stulli, 1975, str. 128.

¹⁹ Bošković-Stulli, 1967, str. 174.

drugom je mjestu *memorat*, koji čine priče o osobnim doživljajima pripovjedača, no ono što je pri tome sporno jest izvornost takvih priča. Memorat, često definiran kao pripovijedanje o životu, najčešći je pojavni oblik predaje. Karakterizira ga nestabilna forma, ali i istaknuta lokalnost koja se očituje u izboru mjesta, vremena i likova. Bošković-Stulli piše kako „[o]n obuhvaća sjećanja o realnim doživljajima i događajima, bilo iz vlastita pripovjedačeva života, bilo prema kazivanju suvremenika ili bliskih predaka koju su doživjeli zgodu o kojoj je riječ“²⁰. Za razliku od memorata, *fabulat*, treći način iskazivanja, relativno je stabilne forme, iako posjeduje migracijsku sposobnost, što znači da je moguća njegova povijesna ili zemljopisna izmještenost. Kompozicija mu je nepromjenjiva, a ono što se može promijeniti su, mjesto, vrijeme i likovi. Mogli bismo reći da je fabulat „najkanoniziraniji“ oblik usmene predaje te uživa povlaštenost kakva memoratu nije dana. No smatram da je razlika između memorata i fabulata često samo formalne prirode, budući da se čvrsto oblikovani, tradicionalni siže može ispričati i kao događaj iz pripovjedačeva života, u prvome licu.

Odnos između umjetničke i spoznajne funkcije u predaji nije određen samo oblikom predaje, već je i historijski uvjetovan. Ako se funkcija predaje nekada i sastojala u tome da prenese neko znanje, takva se funkcija s vremenom mogla izmijeniti. Predaje koje se još uvijek kazuju, po riječima Bošković-Stulli, „sve manje pretendiraju na to da budu činjenica, da prenesu stvarna ili tobožnja pozitivna znanja (o lokalnoj povijesti ili o tajanstvenim silama), a ipak se ne prestaju kazivati: ako su i sada znanje, one su poetsko znanje, potrebne su ljudima radi održavanja duhovnog kontinuiteta s precima, radi prisnijeg odnosa s domaćim krajem i njegovim osebnostima. Takva izmijenjena funkcija očituje se, dakako, i u obliku iskazivanja, pa ako se stara predaja ne zaboravi, ona postepeno prelazi u čistiju umjetničku domenu“²¹.

Mogli bismo zaključiti da predaje koje se pojavljuju u *Hrašćanskim zapisima* pretežito odgovaraju memoratu, što proizlazi iz izrazite lokalnosti koja se očituje u izboru mjesta, vremena i likova. No odrediti jasnu granicu na kojoj prestaje memorat a počinje fabulat ili obrnuto je, kao što je već više puta istaknuto, često nemoguće. Štoviše, kada bi se zanemarilo nastojanje autora da bude posve objektivan – budući da je objektivnost ipak u srži zapisa koji pretendira biti povijesni – usudila bih se predaje zabilježene u *Hrašćanskim zapisima* svrstati u kategoriju „pričanja o životu“.

²⁰ Bošković-Stulli, 1984, str. 330.

²¹ Bošković-Stulli, 1967, str. 127.-128.

2.1.4 „Pričanja o životu“

Taj se oblik ponekad navodi kao podskupina memorata (ili memorabila), a često ga se smatra i njihovim sinonimom. Jollesovo tumačenje memorabila u knjizi *Jednostavni oblici* gotovo da se preklapa sa značenjem „pričanja o životu“, jer po njemu, taj oblik „teži [tome] da iz općenitog zbivanja izdvoji kakvu jednokratnost koja svojom cjelinom predmnijeva smisao tog zbivanja; u toj cjelini pojedinosti su sustavne na takav način da u svojim odnosima i u svom zajedništvu objašnjavajući, razlažući, sravnjujući i suprotstavljajući istaknu smisao zbivanja“²².

No, Bošković-Stulli tvrdi da je takva terminološka podjela prilično arbitrarna; nepriliku vidi u nejasnom i višeznačnom tumačenju termina, te u tekstu „Pričanja o životu (Iz problematike suvremenih usmenoknjiževnih vrsta)“ nastoji pokazati da bi taj termin trebao činiti posebnu kategoriju unutar usmene književnosti:

„Pričanja o životu u svojoj prirodnoj sredini, u vlastitoj maloj grupi, sa svim karakterističnim svojstvima – subjektivnošću i osobnim karakterom, kratkim trajanjem, s orijentacijom prema iskazivanju isječka zbiljskog života, no ipak bez prave, objektivne dokumentarnosti, s mogućim zametkom fikcije, s elementarnom književnom strukturom, sa stanovitom analognošću, ali ne i jednakošću s tradicijom i motivikom 'klasičnih' vrsta usmene književnosti – ta pričanja o životu čine samostalnu kategoriju suvremene usmene književne proze“²³.

U svojem daljnjem razvijanju teme često ću se oslanjati na prikazana tumačenja i zaključke Maje Bošković-Stulli. Pojedine predaje prisutne u *Hrašćanskim zapisima* svrstat ću u takozvana „pričanja o životu“, vrstu pričanja koju književnoteorijska, a ni folkloristička promišljanja nisu naročito dotakla, kao i pod kategoriju memorata, obuhvaćajući time pojmove čija je granica, kao što je već istaknuto, vrlo neodređena.

Zanimanje za takvu vrstu pripovijedanja razvilo se još u Sovjetskom Savezu krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina 20. stoljeća, pod krovnim terminom *skaza*, „kao književne orijentacije na usmeni govor“²⁴. Bošković-Stulli nastavlja: „Značajna je i okolnost da su u usmenoj književnosti estetska i praktična funkcija stopljene, međusobno srasle, tako da su, bar u primjerima uobličениh kazivanja (za razliku od

²² Jolles, 2000, str. 188.

²³ Bošković-Stulli, 1984, str. 359.

²⁴ Isto, str. 319.-327.

šturih obavijesnih priopćenja), obično obje funkcije istodobno dominantne“²⁵. Naravno, nama nije bitna praktična funkcija, kojoj smo već u samom uvodu priznali legitimitet, već nastojimo doći do estetskih elemenata koji *Hrašćanskim zapisima* pridaju književnu funkciju. Ono što isto tako valja napomenuti, budući da ide u prilog konstataciji da se tekst Dominika Kolarića ne može smatrati isključivo amatersko-historiografskim tekstom, jest da „pričanja o životu“, iako zasnovana na stvarnim događajima, nemaju provjerljivog i sasvim konkretnog izvora, te na taj način relativiziraju granicu između zbilje i fikcije.

Pozivajući se na Oldricha Sirovátku, Bošković-Stulli piše i o oblikovanju sižea, napominjući da onaj koji pripovijeda ne želi svoje slušatelje isključivo obavijestiti o nekom događaju, već ih, ovisno o temi ili epizodi, želi zaokupiti, ganuti, pa čak i nasmijati. Pripovjedač izdvaja ono što je zanimljivo, pustolovno ili dramatično, kreira zaplet i daje mu oblik²⁶. Takvi su zahvati sasvim sigurno prisutni i u *Hrašćanskim zapisima*, što ćemo pokazati kasnijim primjerima, u kojima autor izdvaja događaje iz višestoljetne prošlosti mjesta, birajući one koje drži najznačajnijima i najzanimljivijima. Ponekad progovori i o trenucima koji su beznačajni za zajednicu, no njihova bi se tekstualna funkcija mogla svesti na predah od glavne tematske struje, uz često korištenje komičnih elemenata. Isto tako, Dominik Kolarić se pri zapisivanju drži linearnog slijeda događaja (koji se odvijaju unutar nekoliko stoljeća), s manjim odstupanjima koja služe tome da bi se čitatelja o izdvojenom događaju pobliže informiralo ili poučilo, pa čak i zabavilo ponekom komičnom anegdotom. Štoviše, upravo zbog takvih odstupanja pripovjedačka instanca postaje uočljivija u tekstu, sažimajući ili preskačući veće vremenske periode. U prilog tome ide i Genettovo stajalište da se „niti jedan pripovjedač, uključivši i one izvan fikcije, usmene ili pismene, ne može prirodno i bez napora obvezati na rigorozno poštivanje kronologije“²⁷.

Vrlo je bitno istaknuti sličnosti i razlike između „pričanja o životu“ i povijesnih predaja. Ono što im je zajedničko jest usmjerenost prema vjerodostojnosti. Povijesne su predaje vezane uz daljnju prošlost, nadosobne su i zaokupljene društvenim događajima. Za razliku od njih, „pričanja o životu“ tiču se neposredne prošlosti, štoviše, one se tiču sadašnjice i pripovjedačeve uže sredine, a subjektivni doživljaji daju sliku o ljudskim

²⁵ Isto, str. 333.

²⁶ Isto, str. 339.-341.

²⁷ Genette, 2002, str. 49.

odnosima unutar širih društvenih pojava²⁸. Priče u *Hrašćanskim zapisima* većinski se odnose na subjektivne doživljaje samog pripovjedača, no one se ne tiču izričito njegove sadašnjosti i neposredne prošlosti, već katkada zalaze i u daljnju prošlost. Zbog toga je ponekad teško odrediti granicu gdje završavaju povijesne predaje i počinju „pričanja o životu“.

2.1.5 Tematska podjela

U raspravi o različitim vrstama podjela unutar zamagljene kategorije usmene predaje, Bošković-Stulli²⁹ govori i o tematskoj podjeli. Na tragu Vladimira Proppa, navodi da se usmene predaje najčešće mogu svrstati u sljedeće tematske skupine: etiološke, povijesne i mitske tj. demonološke predaje te legende.

Etiološke predaje mogu govoriti o postanku svijeta, o podrijetlu stvari, biljaka, životinja i drugih pojava u prirodi i ljudskom društvu te se najčešće kazuju u obliku kratkog saopćenja ili fabulata. Povijesne predaje, kao što je već bilo spomenuto, tematiziraju povijesni događaj i/ili povijesnu osobu, a često su isprepletene s mitskim tj. demonološkim predajama, u čijoj je osnovi iskustvo nadnaravnog. Zajednički im je doživljaj neobičnog, koji je doduše u povijesnim predajama vezan najčešće uz izuzetne ličnosti, dok je u mitološkim predajama prisutan element fantastičnog. Isto tako, mitološke se predaje najčešće susreću u obliku memorata tj. kazivanja osobnog doživljaja, a povijesne predaje, kao i etiološke, u većini slučajeva nalazimo u obliku fabulata. Posljednja je skupina ona legendi, no za nju Bošković-Stulli napominje da po njezinom mišljenju ne pripada ovoj tematskoj podjeli. Ona legende ne smatra predajama već zasebnom vrstom, koju čine priče nastale prema apokrifima ili srednjovjekovnim hagiografijama.

Važno je ustvrditi kako su predaje prisutne u zapisima Dominika Kolarića po svojoj tematskoj određenosti većinom povijesne, a odmah nakon toga etiološke, dok se mitske tj. demonološke predaje u ovim zapisima ne pojavljuju. Iako bi nam se to isprva moglo činiti neobičnim, ukoliko posjedujemo svijest o tome da najveći dio svjetske usmeno-predajne baštine čine upravo takve vrste predaja, razlog njihove odsutnosti već smo pokušali opravdati didaktičko-utilitarnim intencijama. Uz to, Dominik Kolarić bio je katolik koji se, možemo pretpostaviti, protivio praznovjerju (poganskim

²⁸ Bošković-Stulli, 1984, str. 353.

²⁹ Vidi Bošković-Stulli, 1975, str. 128.-132.

predajama). Kada tome pridodamo činjenicu da je cijeli svoj život bio crkveni odbornik i bliski suradnik župnika župe kojoj je pripadao (Sv. Juraj u Trnju), dolazimo do pretpostavke da u svojim zapisima nije želio ostavljati tragove lokalnih praznovjerja, niti ta praznovjerja širiti. No važno je naglasiti da to ne znači da mitske tj. demonološke predaje nisu postojale u usmenoj predaji Donjeg Hraščana.

2.2 Okviri

2.2.1 Struktura kao književni element

Ne shvatimo li kroniku kao akademski priznat historiografski tekst, već kao „pripovjedni, kronološki oblikovan povijesni izvor u kojem autor prikazuje minule događaje“, sa sviješću da su „podatci u njima često nepouzdati pa ih je potrebno kritički vrijednovati i oprezno se njima koristiti“³⁰, onda *Hraščanske zapise* nedvojbeno možemo pripisati toj, uvjetno rečeno, književnoj vrsti. Štoviše, po jednoj drugoj definiciji kronike, ona je „[p]ovijesni izvor koji bilježi događaje po vremenskom redoslijedu; obuhvaća obično duže razdoblje, može se odnositi na šire i uže područje (jednu zemlju, grad, instituciju, porodicu i sl.). *Može biti i dio umj. književnosti*.“³¹ (kurziv moj). Da kronika može biti dio umjetničke književnosti ide u prilog glavnoj hipotezi ovoga rada. *Rječnik hrvatskog književnog nazivlja* nudi definiciju kronike koja je još izravnije svrstava u kategoriju književnosti. Kronika je „[n]aziv za oblik *književnog djela* (kurziv moj), koji je bio ponajviše njegovan u srednjem vijeku. U pojedinim samostanima, ili na dvorovima vladara, pisali su pojedinci vremenskim redoslijedom sve važnije događaje iz neposredne i svjetske povijesti“³². Ako se po nečemu može zaključiti da smo suočeni s književnom cjelinom, onda je to upravo putem otkrivanja unutrašnje zakonitosti u strukturi *Hraščanskih zapisa*.

Iako na prvi pogled možda djeluju nepovezane, priče koje se javljaju u *Hraščanskim zapisima* motivirane su samom okvirnom strukturom čitavog teksta, koja uvjetuje izmjenjivanje deskripcije i naracije. Pojedine priče na okupu drži okvir koji, između ostalog, razjašnjava kojom su prilikom nastale priče i tko ih je uopće ispričao. Takav oblik uokvirene pripovijesti, koji se ovdje tek nazire, zapravo je neodredive starosti, no riječ je o literarnom modelu koji možemo pronaći već kod toskanske novele, zbog čega Jolles i povlači poveznice između memorabila i književnog oblika novele:

³⁰ Hrvatska enciklopedija: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34174>

³¹ Proleksis enciklopedija: <http://proleksis.lzmk.hr/32881/>

³² Blažinović, 1997, natuknica „KRONIKA“, str. 151.

„Ali tamo gdje zbivanje ne srasta u memorabilu, gdje nije riječ o činjeničnoj nezgodi koja ima postati konkretnom, nego o nezgodi proizašloj iz mašte, tamo vidimo da se nezgoda, ne bi li postala vjerodostojnom, prikazuje onako kako proizlazi iz memorabila, pa se okružuje i sličnim pojedinačnim nautcima koji su svi na isti način smisleno podešeni prema njoj i prema drugome. A to može ići tako daleko da mi – kako je to u književnosti novoga vijeka često slučaj – jedva još osjećamo razliku prema posredovanom obliku memorabila i umjetničkom obliku novele“³³.

2.2.2 Okvir prvog dijela

U prvom dijelu tu uokvirenu strukturu čini nabranje „grunti“ na kojima su se nalazile „hiže“ s brojnim gospodarskim zgradama. Pri spomeni pojedinog grunta razvijaju se „pričanja o životu“ kao i predaje o pojedinim istaknutim ili zanimljivim članovima obitelji koja na njemu obitava. Kada bismo predaju promatrali kroz vizuru islandske sage, kao što to čini André Jolles u *Jednostavnim oblicima*, tada bismo mogli ići u sasvim drugu krajnost i poigrati se mišlju da bi se čitavi *Hrašćanski zapisi* zapravo mogli čitati i kao jedna zaokružena predaja tj. saga, izmještena, naravno, iz svog povijesnog i geografskog konteksta. Pišući o prvoj od tri vrste islandskih saga³⁴, Jolles primjećuje kako ona pripada „pripovijesti o islandskim naseljenicima, o njihovim susjedima i suvremenikima, njihovom međusobnom odnosu i o tomu što ih je naravno i nadnaravno susrelo“³⁵. I u *Hrašćanskim zapisima* vidljiva je „duhovna zaokupljenost“³⁶ s obitelji, koju Jolles navodi kao temeljnu značajku sage, iz koje se kasnije razvija poimanje predaje:

„Tu se kazuje gdje je ta obitelj sagradila kuću, dvor, kako se povećao obiteljski posjed, kako je došla u dodir s drugim obiteljima istoga kruga, kako se svađala, mirila, živjela u neprijateljstvu ili slozi, koliko je sinova i kćeri brojala, odakle su sinovi doveli svoje žene, gdje su se kćeri priudale. Ponekad se obitelj zahvaća s gledišta jedne osobe, njezine glave, ponekad nastupa kao cjelina. (...) Te pripovijesti krepko grabe naprijed i nude samo radnju: ako se gradi kuća, pripovjedač daje tek toliko koliko je potrebno da bi se pokazala činjenica gradnje kuće kao događaja, on se ne zadržava iz vlastita povoda

³³ Jolles, 2000, str. 201.

³⁴ „Prvu skupinu zovemo Islendinga sogur (sogur Islandana), drugu Koninga sogur (sogur kraljeva), treću Fornaldar sogur (sogur staroga doba)...“, Jolles, 2000, str. 66.

³⁵ Isto, str. 65.

³⁶ Isto, str. 71.

na samoj kući. Sve predmetno podređuje se radnji; nikad atributi ne postaju ukrasnim prirječicama koje bi iz radnje izdvojile i dovršile kakav predmet“³⁷.

2.2.3 Okvir drugog dijela

U drugom dijelu *Hrašćanskih zapisa*, okvirnu strukturu teksta čini okupljanje seljana kod mjesne kapelice, u kojemu sudjeluju živopisni likovi koji pripovijedaju (ili se o njima pripovijeda), te na taj način upražnjavaju slobodno vrijeme. I kroz prvi i kroz drugi dio provlači se ono što Jovan Ljuštanović i Ljiljana Pešikan-Ljuštanović u članku „Pričanje o životu i predaje između povijesti i fikcije“, nazivaju „ljudskim vremenom“. Ono, naime, „pokazuje pripovjedačev pogled na svijet, njegovo viđenje pozicije vlastite zajednice, obitelji, sebe samog unutar dominantnih povijesnih i socijalnih tokova, pa i osobno vrednovanje tih tokova, odnosno sagledavanje njihovog značaja...“³⁸. Za nas je indikativan sam početak prvog dijela *Hrašćanskih zapisa*:

„Usred malog sela stoji mala kapelica „Sv. Obitelji“ selom ide glavna županijska cesta, kako se onda zvala varmeđijska, kod kapelice sa svake strane su krošnjasta stabla divljega kestena, tu se po nedeljama i svetcima sastaju ljudi, stari i mladi sa čitavog sela, i raspravljaju o svim mogućim stvarima, svaki nešto znade, pripovjedati o događajima iz života, a nekoji i proročki pripovedaju za budućnost, tako prolaze godina za godinom sve do današnjih dana, samo hoću da vam najprije opišem kako je to malo seoce izgledalo pred kojih 40-50 godina“³⁹.

Kapelica sv. Obitelji središnje je mjesto pripovijedanja u oba dijela *Hrašćanskih zapisa*. Autor pokazuje svijest o mjestu koje djeluje kao sabirna točka seljana svih uzrasta, što znači da kapelica postaje mjesto gdje se pripovijedanje stvara i prenosi. Nije na odmet spomenuti da se takvi sastanci odvijaju nedjeljama i blagdanima, jer to su dani u kojima je seljak oslobođen rada na zemlji. Završetkom predloženog ulomka, Dominik Kolarić nam daje do znanja da su se takva okupljanja događala otkad u središtu sela postoji kapelica, i da su opstala sve do njegovog vremena. Kao što je već napomenuto, kapelica sv. Obitelji igra najvažniju ulogu upravo u drugom dijelu *Hrašćanskih zapisa*, koji odaje znatno poetičnije pretenzije, za razliku od prvoga dijela, koji je izraženije usredotočen na samu povijesnu pozadinu sela.

³⁷ Isto, str. 65.

³⁸ Ljuštanović i Pešikan-Ljuštanović, 2015, str. 137.

³⁹ *Hrašćanski zapisi*, I, str. 1.

2.3 Prvi dio – „grunti“

2.3.1 „Baričov grunt“

Zapisi počinju nabranjem dvorišta („grunti“) koji čine selo Donji Hrašćan, a s nabranjem se zastaje kod „Baričovog grunta“, koji postaje povodom za jednu od najopširnijih i najdetaljnije zapisanih priča prisutnih u ovom rukopisu, a koja je još uvijek živa među najstarijim stanovnicima Donjeg Hrašćana. Ona po načinu iskazivanja svakako pripada obliku fabulata, a po tematskom određenju svrstava se u povijesne predaje, koja bi mogla proizlaziti iz pučke svijesti o junačkoj epici:

„...a zatim Baričov grunt je znamenit po svojim predcima koji su bili plemeniti u staro vrijeme po pripovijedanju, to se dogodilo za vrijeme Turskih ratova, kada su Turci zauzeli sve zemlje do Mure i dalje, nekakov Turski Vezir, sakrit pred neprijateljem, negde u Melinkutu i sjedečki je u velikom šašu zaspao, dok je sva Turska vojska već pobjegla, tako je taj vitez ostao sam, nato istog jutra samo još za mraka kako je kod nas običaj ljudi idu kositi travu, tako je išao kositi travu, jaki muž iz grunta i kuće Kemenarove, u Melinkut, i ne videći kosom odrezao vrat Turskom vitez, da je glava od njega odskočila, na što se je jako prestrašio i pobjegao kući.

U strahu, da je pogubio čovjeka sam preplašen izpripovijedi on tajnu svoju, da si malo duši svojoj dade neki mir, i reče svom prijatelju Bariču što se dogodilo, a ovaj kad je sve doznao, na ono mjesto i našao viteza u krvi a pokraj glavu sa kacigom koja je bila sva zlatom obložena, nato on siguran kao junak, izvadi mač Vitezov i na njega natakne odrubljeno glavo i ponese nju pred austrijskoga Vojvodu koji je već isto vrijeme boravio u našem selu i slavio pobjedu nad Turcima koji su već bili pobjegli.

Kad je Vojvoda ugledao Glavu glavnog turskog Vezira na maču nataknuo vrlo se je obradovao pa ispita junaka Bariča kako je došao do tako velikog plijena, a on mu reče da je on u borbi s njim odrubio jemu glavu. Netreba ni pomisliti, da je Austrijski Vojvoda pohvalio tog junaka, koji je u borbi nadjačao slavnog Turskog Vezira, poveo ga sa sobom pred samog cara, i tu za njegove velike zasluge, učini car svog vjernog „kmeta“ slobodnim i podijeli mu „Plemstvo“ dade mu list slobode, napisan sa zlatnim slovima i zlatnim carskim pečatom, eto tako su Bariči do sada siromašni kmeti preko noći postali Plemenitaši. Od sada su svi potomci Baričovi bili ljudi od ponosa...“⁴⁰.

Utemeljenost ove predaje vrlo je jaka budući da su Turci, nakon pobjede na Mohačkom polju 1526. godine, osvojili velik dio Mađarske i često provaljivali preko Mure u

⁴⁰ Isto, str. 3.-6.

međimurska sela, o čemu svjedoči i današnji naziv mjesta susjednog Donjem Hrašćanu: Turčišće. Na početku same predaje uočavamo formulu vjerodostojnosti⁴¹, kao i pozivanje na vrijeme i prostor: „u staro vrijeme po pripovijedanju, to se dogodilo za vrijeme Turskih ratova, kada su Turci zauzeli sve zemlje do Mure i dalje“. Formule vjerodostojnosti čine oni dijelovi teksta u kojima se potvrđuje ispriповijedani događaj, odnosno u kojima se jamči njegova istinitost, posrednim ili neposrednim putem. Ono što još više pridonosi utemeljenosti predaje je činjenica da su od tog događaja svi Bariči ponositi ljudi. Isto tako, u ovoj se predaji javlja figura *austrijskog vojvode*, te još značajnijeg *cara* pred kojeg (lažni) junak biva doveden. No, po Divni Zečević, „[i]stinitost doživljaja ne mjeri se istinitošću nekog drugog doživljaja niti se mjeri istinitošću događaja koji mu je mogao biti podloga. U slučaju usmenih predaja to znači da njihovu istinitost nećemo odmjeravati u odnosu na objektivne, znanstveno verificirane povijesne činjenice. U strukturi predaje sačuvani su – doživljaji povijesnih zbivanja, a ti doživljaji mogu biti književno organizirani u odnosu na već poznate strukture oblika usmene književnosti“⁴².

U tekstu „Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama“, Maja Bošković-Stulli piše: „Kako je duboko kroz protekla stoljeća bila u seljaštvu ukorijenjena vjera u pravednog, dobrog, premda dalekog vladara kao saveznika u sukobu s omraženom vlastelom – neposrednim tlačiteljem kmetova – svjedoče, uz ostalo, usmene predaje mnogih naroda“⁴³. I u našoj predaji prisutan je daleki car koji je velikodušan i dobar, i koji daje slobodu kmetu zbog njegovih zasluga u obrani protiv neprijatelja. No svakako bih željela istaknuti da je element pobune, bunta koji je prisutan u povijesnim usmenim predajama, kao što to primjećuje Bošković-Stulli: „(...) povijesne usmene predaje proniknute su i pamćenjem o vjekovnom tlačenju kmetova i njihovim pobunama“⁴⁴, u ovoj konkretnoj predaji neprisutan. „Pravi“ junak, muž iz Kemenarove kuće, nehotice odsijeca glavu turskome veziru; element pobune ne postoji. Taj podatak ovu predaju čini neobičnom, mogli bismo reći gotovo jedinstvenom, te bismo tom otklonu od uobičajenog motiva pobune mogli pripisati književne konotacije za kojima tragamo u ovome radu. Odsustvo motiva pobune pojaviti će se i u priči o seoskom učitelju, koji se ne suprotstavlja svjetovnoj vlasti, već bježi, no tome ćemo se vratiti nešto kasnije. Kmetska poniznost i izostanak pobune vidljiva je i u pričama iz

⁴¹ Vidi: Rudan, 2006.

⁴² Zečević, 1974, str. 55.

⁴³ Bošković-Stulli, 1984, str. 152.

⁴⁴ Isto, str. 181.

Hrašćanskih zapisa koje nisu dio ovog rada. Jedna takva je ona u kojoj kolona seljačkih kola čitav dan čeka da prijeđe rijeku na skeli i dopremi suhu slamu svojim kućama. Odjednom se pojave plemenitaška kola, te im se ona seljačka moraju maknuti s puta i pustiti ih na skelu. Zbog toga, seljaci ne uspijevaju na vrijeme stići svojim kućama, i kiša im uništava sijeno.

Isto je tako važno napomenuti da dijelovi *Hrašćanskih zapisa* koji su isključivo povijesne prirode te u njima ne nalazimo literarne elemente, sadrže nekoliko odlomaka u kojima se opisuje potlačenost kmetova i okrutnost vlastele. No s druge strane, u nekim drugim dijelovima rukopisa, Dominik Kolarić, vrlo vjerojatno svjestan širih povijesnih okolnosti koje su okruživale kmetstvo, piše: „no ali i to je bila sva sreća, što ovi Plemeniti nisu bili tako zločesti ljudi kao drugi njihovi suvremenici, za koje se zna, da su stoputa gore postupali sa siromašnim – kmetovima“⁴⁵.

Predaja o plemstvu Baričevih ima svoj nastavak i nakon ukinuća kmetstva, a u njoj se pojavljuje lik stereotipiziranog Židova-prevaranta:

„Poslije ukinuća kmetstva 1848 god. još su uvijek imali Bariči zlatni list Slobode, i nazivali se Plemenitima, ali njim to sve poslije nije donosilo nikakove koristi, dok njih nije jednoga dana već koncem devetnajstog stoljeća, prevario nekakov trgovac židov, koji je od njih izmamio to zlatno pismo, tobož, da će njim platiti za njega mnogo novaca, no taj nestao je netragom, odneo „list slobode“, a da naši plemeniti nisu dobili za njega ni prebijene pare, i tako je prestalo Baričevo Plemstvo, a podanici njihovi ostali su sad siromašni seljaci u svojim drvenim slamom pokritim kućicama ali ne više kao prije plemstva Kmetovi, već slobodni ljudi kao i svi njihovi seljani jer je već tada prestalo, kmetstvo“⁴⁶.

Umetanje lika čija je prisutnost neočekivana u predaji koja se bavi tematikom kmetstva doprinosi neobičnosti situacije koju njegova pojava prouzrokuje. U prvom dijelu predaje potomci Baričevih se predstavljaju kao ponositi ljudi, da bi pojavom lukavog Židova koji krade zlatno pismo ponovno postali siromašni, iako sada slobodni, seljaci. Teško je reći je li riječ o autorskoj nakani, ali činjenica da obitelj Barič na prijevaru stječe plemstvo, te potom njihovi potomci na prijevaru gube dokaz o tom istom plemstvu, možebitno upućuje na didaktično-moralnu potku ove priče.

⁴⁵ *Hrašćanski zapisi*, I, str. 11.

⁴⁶ Isto, str. 11.-12.

2.3.2 „Šoštaričov grunt“

Sljedeći grunt je „Šoštaričov grunt“, smješten u jedinoj ulici koja je tada u selu postojala, a da je skretala s glavne ceste. Mještani su je nazivali jednostavnim nazivom „Vulica“, a često se moglo čuti i ime „Goseča vulica“, jer su obitelji koje su živjele u njoj imale veliki broj gusaka koje bi „gušćar“ svakog jutra izvodio na pašu, a navečer vraćao u dvorišta. Šoštaričovi su imali velike poljoprivredne posjede i puno stoke, što je zahtijevalo neprestan i naporan rad, pa se govorilo da njihovi sinovi nikada nisu kročili izvan vlastitog dvorišta te da su prilikom novačenja u vojsku prvi puta u životu vidjeli seosku kapelicu:

„Šoštaričovi su bili dobri gazde za njih se znade, da su imali mnogo blaga i veliki grunt kao kakav veleposjednik, a znameniti su i u tome još danas se govori, da su Šoštaričovi dečki već i u novije doba, dok su dečki išli na vizitu, došli do kapele i pitali su druge, kad su ugledali kapelicu, kaj je to za svetu, navodno da prije nikad nisu vidjeli drugo već konje krave i svinje svoje koje su uvijek pasli sve dok su išli na vizitu, *jeli to sve istina danas mi toga neznamo, ali tako su nam pričali naši stariji ljudi, ito smo čuli kod spomenute kapelice*“⁴⁷. (kurziv moj)

U ovom se kratkom humorističnom „pričanju o životu“, koje gotovo graniči s anegdotom, prvi puta susrećemo sa svjedočkom formulom vjerodostojnosti, jer se Dominik Kolarić, u ulozi sveznajućeg pripovjedača, poziva na usmenu tradiciju sela tj. na druge osobe-kazivače te čitatelj ne dobiva informaciju iz prve ruke. Predaja je začudna utoliko što je sasvim nemoguće da ijedan stanovnik Donjeg Hrašćana nije vidio kapelicu do svoje zrele dobi, budući da se nalazila na najistaknutijem, a ujedno i središnjem mjestu u selu, takozvanom „Brešćecu“.

2.3.3 „Beličov grunt“

Slijedi „Beličov grunt“, za koji se veže najkomičnija, a ujedno i najduža priča u *Hrašćanskim zapisima*. Mogli bismo reći da ona preuzima oblik memorata, zbog svoje iznimno istaknute lokalnosti u izboru mjesta, vremena i likova. Priča o Miki Beličovom i njegovoj ženi Magi, te o Joži Markulijanu i njegovoj Klari, vrlo je detaljno opisana, a ovdje je donosim gotovo u cijelosti:

„(...) Miko bio posljednji potomak nekad bogatog Kušnjara, a ženu si je uzeo iz Goričana bilo joj ime Magdalena, a naši ljudi zvali su njih Miko i Maga, a bio je čovjek

⁴⁷ Isto, str. 13.-14.

siromak Joži, a zvao se Markulija oženio se sa Klarom i nikada nisu imali djece, a bili su željari ili kvartirniki, u to slobodno doba dok još kod nas željeznice nije bilo, ljudi su si pomagali na razne načine, tražili su posla kod bogatijih seljaka, ili Vlastelinstva, za onda još nije bilo vršaćih mašina pa su ljudi morali žito vršiti t.j. mlatiti z rukama na cijepe, pa su tako i naši muževi, hodali mlatiti žito bogatijim seljacima za vrijeme žetve, priča se da je jednom i kum Joži išao na mađarsko tražiti mlatvo, uzeo torbu, u njoj kuruznoga kruha koržnjaču i malo smoka. Žena Klara ga je lijepo otpremila, zaželila sve dobro i nadajući se, da će njezin Joži povratiti se kući veseo i dobrom zaradom. Ali se je u svojim nadama ljuto prevarila, pa makar je svoga Jožija odpremila kako je najlijepše mogla, uz torbu naprtila mu na rame, cijepe, veliko „gumneno rešetu“, i vejaču, još i šibnatu metlu.

On se siromak uputi prema Mađarskoj, jer su i drugi kao i on već više puta, tam dobro zaradili, i jer tamo mađari više siju i njihovo je žito bolje od našega (...), a k tomu dobili su hranu i vino, a naši ljudi bili su i dobri (mlatci) radnici pa su njih rado uzimali u mlatvu, a više puta znao je i kum Miko Beličov mlatiti na mađarskim selima, ali ovaj put nije išao, već je kako smo rekli kum Joži ovaj put išao sam pa pošto nije poznavao mađarskoga jezika, a ipak se trudio da čim lepše izgovori nekoliko riječi, i to „van čepenji“ to znači Imadete za mlatiti, a nije on ovaj čas namjeravao odmah, početi sa poslom pa makar je nosio na plečima čitavo gomilu pribora, već je mislio samo, posao preuzme i potom se vrati kući, da si nađe (druga) „pajdaša“, jer da cijepima jedan čovjek ne može ništa napraviti.

On sve ovako misli na svoju i zato sad kao malo kada veseo idišao od svoje drage Klare.

(...) tako vam moj kum Joži obilazi od kuće, do kuće, i svakoga bi lijepo sa poniženjem upitao sa malo povišenim glasom, da dobro razumiju „Van čepenji“ a nato kaže svaki mi je odgovorio nakratku „Maga čepenji“ što znači, sami ćemo mlatiti, i tako je naš Kum Joži nakon nekoliko dana došao kući, a da nije polučio svoju sreću. Doma kod kuće dočekala ga žena s veseljem misleći, da će da za koji dan natrag otpraviti na zaradu, jer i ona znala, da sam ne može i da si mora najti (pajdaša) kolegu, a on je i prije mislio, na Beličovog kuma Mikološa, ali se ovaj put kako već to biva u čovječjem životu, preokrenulo, i postalo usprkos toga što s bili dobri kumi i prijatelji, rodila se najedanput, nesloga i mržnja među dosadašnjim prijateljima,

A kako je do toga došlo? od kada se je Kum Joži povratio iz mađarske neobavljenog posla, a kako smo i prije vidjeli nije on poznavao toga mađarskoga govora, ali nije se mogao nigde smiriti već mu je stalno zujilo u ušima Maga čijepenji On siromak vidio je svuda, kud je išao velike kupove neovršenog žita, pa mu to čudno bilo, da ga nitko ne zove na posao, već svuda čuje jedno to isto „Maga Čepenji“

Pa nesretan misli što to znači pa misli, da je to ono što mađari govore, maga čepenji a on pozna samo Beličovo i kumo „Magu“ pa mu sve dolazi na pamet zašto kum Miko nije hteo s njime, pa sada tek znam, ta nesretna žena sav mlat mije preuzela.

Kad je došao ono kući sav od ljutitosti i srditosti, crven ko luk, kad ga Klara opazi vidi srdita, nije se ga osudila ništa pitati, jer je mislila, da je što drugo, jer je bio vrlo ljubomoran a kad je priredila večeru, zove ga da ide večerati, on se otrese i kaže dosta mi je, o ona pita što ti je dosta a on odsječe glasno i oštro tako da su ga i susjedi mogli čuti, a kaj se nebi srdil, Prokleta Magduša svu mlat mije pobrala!

A kuma Klara veli Joži Bog stobom i stane se križati od čuda, ali on je čvrst i neda se krstiti već kaže a kako ne posvud sam išao sigde sam pitao, po mađarski, Van čepenji, i svaki je rekao Maga čijepenji, onda je ona bila prije mene i posvuda mije mlat preuzela, Zabadav je sirota žena umirivala svog Jožija on se nije dao, pa makar je ona tvrdila da ona točno zna i jamči da kuma Maga nije bila već dugo vrijeme na mađarskoj,

Dok su se oni tako prepirali nato stupi k njima u sobu kuma Maga, da si samo vidio kako je kum Joži navaljio na sirotu Magu, ona se pokloni Hvalen budi Jezuš Kristuš a odgovor je glasio, vrag je tebe dal, tu si Ti ki te je vrag nosio po mađarskoj, svu mlat si mi pobrala, a ona veli Kum Joži Bog stobom ja nisam bila na mađarskoj, ali one je stalno tvrdio, zašto lažeš, kad mije svaki rekao, gde sam god došao, Maga čijepenji, ve znaš da su mi mađari samo rekli da boš Ti mlatila, pa kaj je tebi cijeli svet treba? a zabadava se sirota kuma Maga mučila, da mu dokaže da riječi koje je čuo na našem jeziku znače t.j. Maga čepehni, da će sami mlatiti, napokon se kum Joži ipak sa svojom sudbinom izmiri, i legne iza umornog puta na počinak ali riječi koje je čuo tamo u tudini, uvijek mu zujile u ušima Maga čepenji pa snjima odlazio na vječni počinak⁴⁸.

U ovom dijelu *Hrašćanskih zapisa* bismo, uz već spomenuti memorat, lako primijenili Jollesovu definiciju sage kao fiksirane predaje, budući da uočavamo kako se na početku ove cjeline važnost pridaje dvjema obiteljima i njihovom podrijetlu. Napominjem da ova priča također obiluje formulama karakterističnima za usmenu predaju, što se može vidjeti na samom početku: „...*priča se da je jednom* i kum Joži išao na mađarsko tražiti mlatvo, uzeo torbu, u njoj kuruznoga kruha koržnjaču i malo smoka“. Još jedan takav formulaičan izraz javlja se u sredini priče, kada se opisuje rađanje nesloge: „ali se ovaj put *kako već to biva u čovječjem životu*, preokrenulo“, i odmah nakon toga postavlja retoričko pitanje: „A kako je do toga došlo?“. Kum Joži je, naime, obilazio mađarska sela gdje je ulazio u kuće i postavljao pitanje „Van čepenji?“,

⁴⁸ Isto, str. 14.-24.

što na hrvatskom znači „Imate li što za mlatiti?“. Međutim, posvuda je nailazio na odgovor „Maga čepenji!“, što znači „Sami ćemo mlatiti“, a budući da Joži nije razumio mađarski jezik, pretpostavio je da „Maga čepenji“ znači da će njegova susjeda Maga obaviti vršenje žita i da je prije njega pokupila sav posao koji mu je trebao osigurati novčani i živežni prihod.

Vidljivo je da komično u ovoj priči autor ostvaruje dvosmislenom situacijom, a izvor smiješnog sam je jezik, tj. zvukovna sličnost između mađarske riječi i hrvatskog osobnog imena. Drugim riječima, komično se gradi na osnovi sudara između objektivnih mogućnosti junaka ove priče da shvati nepoznati mu jezik i nove jezične situacije u kojoj se našao. Prepreka junakovo želji je nerazumijevanje jezika, i iako ne dolazi do njezinog nadvladavanja u punom smislu riječi, komično razrješenje ipak je prisutno. Prema višestoljetnoj tradiciji komike, ona se uvijek temelji na nekoj pogrešci, zabludi ili izobličenosti, ali ona je isto tako bezbolna i neškodljiva, kao što, uostalom, vidimo i na našem primjeru. Komična se situacija još više nadograđuje ponavljanjem i naglašavanjem nerazumijevanja lika Jožija, i njegovim ustrajanjem na učinjenoj mu nepravdi, koja proizlazi iz elementa zabune. Taj komediografski postupak ponavljanja upravo svojom iterativnošću daje povod smijehu.

2.3.4 Etimološke predaje

Nakon ove opširne epizode, koja svojom izdvojenošću dijelom podsjeća i na samostalnu novelu unutar većeg ciklusa čiji je okvir, u našem slučaju, nabranje dvorišta, slijede tri kratke etimološke predaje. One govore o podrijetlu imena pojedine obitelji, a sukladno tome i naziva pojedinog dvorišta. Prvo dvorište je „Bohnecov grunt“, nazvan po vlasniku za kojeg se pretpostavlja da je u selo došao iz Češke, čija latinska inačica imena glasi Bohemia: „Bohnecov grunt prozvao se zato što je nekad, došao tamo neki čovjek iz Prekmurja koje naši ljudi zvali bohnecima po njihovom slavenskim jeziku“⁴⁹.

Drugi grunt je „Zbregačov grunt“, a njegovi su se vlasnici u nekom neodređenom trenutku u prošlosti doselili iz Gornjeg Međimurja, koje je bregovito, što znači da su došli „z brega“: „A zatim Zbregačovi, t.j. da su se njihovi predci, morali doseliti iz Gornjeg Međimurja koje zove Goricanci t.j. ljudi sa brega“⁵⁰.

⁴⁹ Isto, str. 24.

⁵⁰ Isto.

Posljednja etimološka predaja koju ću spomenuti je ona o „Glavinovom gruntu“. Naime, plemići su svoje kmetove ponekad nazivali podrugljivim imenima, te su tako kmeta koji je živio na posljednjem gruntu u selu, a vjerojatno je imao veliku glavu, nazvali „Glavina“: „...a naj posljednji je grunt Glavinov, on je sigurno dobio svoje ime od toga što su u ono doba gospoda svoje kmetove voljili nazivati praznoglavim imenom pa su tako i tom“⁵¹.

2.3.5 „Zemaljska gospoda“

Već spomenuti dobri plemenitaši ponovno se pojavljuju u zapisima, na mjestu u kojem Dominik Kolarić završava s nabranjem svih dvorišta tj. grunti, te započinje govoriti o feudalnom imanju ili „gospodčiji“ tj. „marofu“. Ovaj put plemenitašu se daje naziv „Zemaljski Gospodin“, te se ponavljaju iskazi o njegovoj dobroti i blagosti:

„Onaj zemaljski Gospodin pripovijedalo se bio čovjek vrlo učen, poštenjak prvoga reda, pa je vrlo lijepo postupao sa svojim podložnicima sa kmetovima, još danas se znade, da je taj ljubimac sela, podijelio cijele današnje „Gorčice“ ženama t.j. prelama, koje su njemu prele preju od lana i konoplje kao poklon za njihovu vjernost, a i sama dvorska Gospoda, je uvijek prela skupa sa ženama i nije se nikad stidila posla pa makar je bila tako lijepa da njoj nije bilo para u ona doba na široko i daleko, pa ako su, ova gospoda bila po svom rodu „plemenita“ zemaljska gospoda, njima je to i dolikovalo, jer su oboje bili plemeniti u svojim dušama i velikodušni prema svojim kmetovima“⁵².

Ponovno se javljaju kazivačke formule vjerodostojnosti; o neobičnoj dobroti gospodara „se pripovijedalo“, a „još danas se znade“ kolika je bila njegova dobrota. Točnosti ovog memorata u prilog ide navođenje toponima koji još uvijek postoji u Donjem Hrašćanu, iako nam spomenute formule ne ulijevaju sigurnost kakvu bi trebala ulijevati kronika. Još jedan element vrlo često prisutan u narodnim predajama, prikaz idealne ženske ljepote, ne samo vanjske već i unutarnje, jest onaj o lijepoj gospodarici, koja je usto i plemenita poput gospodara. Autor kasnije dodaje informaciju o kraju plemenitaške obitelji, zaokružujući time predaju o „Zemaljskom Gospodinu“: „Iako je Zemaljski Gospodin bio dobar i sretan u svemu i zadovoljan sa svojim kmetovima, ipak ga je mučila jedina tuga, a to je što nije imao djece, a kad je on umro, cijela njegova gospodčija, poslije njegove smrti, jer nije imao nasljednika, pripala je grofoviji“⁵³.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto, str. 26.-27.

⁵³ Isto, str. 28.

2.3.6 „Mihaljov grunt“

Dominik Kolarić piše da su se nakon ukinuća kmetstva, događaja koji mu je česta referencijalna točka od koje kreće u pripovjedačke stranputice, dijelili urbari tj. zemljišni posjedi. Kada piše o tome koliko je kojem gruntu pripalo, a time mislim na to da doslovno nabraja, brojevima od 1 do 18, svako pojedino domaćinstvo, zaustavlja se kod još jednog, do sada nespomenutog, „Mihaljovog grunta“ pod brojem 6, na kojem se nalaze Kocijanova i Rodijova kuća. „Pričanje o životu“ vezano uz ovo dvorište važno je stoga što se prvi puta pojavljuje pozivanje na vlastito pamćenje događaja tj. pripovjedačka formula vjerodostojnosti, gdje se odnos prema tekstu uspostavlja riječima „još i ja dobro pamtim“ te se događaj time pozicionira u neposredniju prošlost nego što je čitatelju do sada bilo prikazivano:

„(...) danas tu stoje Kuće, Kocijanova i Rodijova, tam je bila samo jedna kuća ito kraj ceste, u sredini grunta okrenuta prema jugu, pod širokom slamnatom strehom, još i ja dobro pamtim bile su položene „Klade“ ili „Klada“ to su vam bile dvije debele hrastove grede, a imale su na sebi zrezane ili gliječvene (rupe) lukje tako, da je u njih mogla stati čovječja noga, a i ruka, u ove klade, starešina i poglavari metali su u nju svakoga koji je što zla učinio ako je što ukrao, ili se skim potukao, pa mu je to bila kazna za njegova nedjela, a u klade običavali su metati lopove, po nedeljama kada je najviše naroda moglo videti sramotu nesretnika, u kladu metnuli su noge i ruke, tako da je kažnjenik u njima sjedio kao okovan, grede su metnuli jedno na drugu i zaključali lancima i lokotom, tako se nekad kažnjavalo ljude, nema sumnje, da je mnogi i mnogi nedužan iz lične mržnje i slično za volju većega morao sjediti po više sata a nekada i dana u sramotnom zatvoru t.j. kladi“⁵⁴.

Nakon ove umetnute priče u obliku vlastitog sjećanja, pripovjedač nastavlja nabranjem količine „oktalja“ koji su pripali pojedinom gruntu. Potom opisuje stanje u Donjem Hrašćanu nakon „segregacije“ ili komasacije te odnose grofa i njegovih mađarskih slugu s kmetovima tj. seljacima nakon Hrvatsko-ugarske nagodbe.

2.3.7 Seoska škola

U *Hrašćanskim zapisima* potom slijedi memorat o seoskoj školi:

„(...) to je svakako značajno jer još pred kojih 40-50 godina nije bilo u našem selu nijednog nepismenog čovjeka, i sve ženske su znale čitati štampana slova, pa i moja

⁵⁴ Isto, str. 32.-33.

dobra majka čitala je iz molitvenika kao, daje imala kakovu višu školu, a pisati nije znala a ni pisana slova čitati, jednom nju upitam, zašto nije naučila pisati, kad već tako lijepo zna čitati, rekla je da je učitelj ne dozvoljio pisati ženskoj mladeži, kaže, da je učitelj rekao dosta, da znate čitati, pucam nije potrebno znati pisati, jer bi onda dečkom pisale, daklem se vidi da je učitelj kao moralan čovjek imao bojazan za mladež, da se nebi pokvarila⁵⁵.

Na kraju prvog dijela *Hrašćanskih zapisa* povećava se pripovjedna složenost, što nam služi kao uvod u drugi dio rukopisa koji sadrži veći broj literarnih obilježja. Ovdje je to vidljivo na primjeru pomicanja pripovjedačke razine, jer ekstradijegetički-heterodijegetički pripovjedač prelazi u homodijegetičkog. Mogli bismo reći da je homodijegetički pripovjedač čak dvostruko udaljen od heterodijegetičkog, budući da uočavamo neizravan govor pripovjedačeve majke, ali i izravni govor samog učitelja. Pripovjedač-svjedok na trenutak služi kao zamjena za prevladavajućeg ekstradijegetičkog-heterodijegetičkog (sveznajućeg) pripovjedača⁵⁶.

No priči tu nije kraj:

„napokon posle već nesretne Hrvatsko-Ugarske-Nagodbe, počele su se otvarati župske i druge škole, koje su svoje učenike podučavale na mađarskom jeziku, A naš marni radnik stari Vajda još uvijek učio je svoje učenike na pravom materinskom jeziku t.j.Hrvatskim.

Nema sumnje, da su gospoda zabranila našu školu, kao protuzakonitu i protunarodnu, dok su se jednoga dana sastala djeca ne samo Hrašćanska nego i Hodošanska, sa svojim dragim učiteljem u siromašnoj školi

Naš učitelj nekako plašljivo pogledavao je to na jedan pa na drugi (oblok) prozorčić od školske sobe, koji su bili tako maleni, da si se ujedvo mogao kroz njega provući,

Najednom se trgne sav i strahu, i vikne djeco moja bježite ide sudac, t.j. kotarski predstojnik, i (panduri) žandari a s njima je išao i župnik, bilježnik, i on se je sam sakrio, da ga nitko onaj dan nije mogao naći, a ova djeca se u strahu razbježala, tako je svršila ova naša u ono doba tako glavna prosvjetna ustanova⁵⁷.

U prethodnom ulomku također možemo vidjeti prijelaz iz opće, heterodijegetičke pripovjedne razine u pojedinačnu, homodijegetičku razinu. Isto tako, uočljiva je

⁵⁵ Isto, str. 41.-42.

⁵⁶ Grdešić, 2015, str. 135.

⁵⁷ *Hrašćanski zapisi*, I, str. 44.-45.

gradacija pripovjednog konteksta, pri čemu se najširi društveno-politički kontekst daje na početku odlomka, zatim se on sužuje na seoski kontekst, da bi završio s kontekstom same škole. Važno je napomenuti i prethodno spomenuti element pobune, tj. njegovu odsutnost. Seoski učitelj, kao izdvojeni (obrazovani) pojedinac, ne suočava se s „vladajućim tijelima“, već se pred njima sakriva, a djecu koju poučava potiče na bijeg. Mogli bismo reći da latentni element pobune, prisutan u činjenici da se Vajda koristi hrvatskim (materinskim) jezikom u nastavi, ostaje nepotvrđen jer učitelj bježi kada je suočen s mogućim sankcijama.

2.4 Drugi dio – „pre Kapelici“

2.4.1 Formulaičnost uvoda: motiv proljeća

Drugi dio *Hrašćanskih zapisa* počinje iznimno slikovitim opisom proljeća, a mogli bismo reći da je pejzažni dekor usklađen s književnim i mitološkim konvencijama proljeća kao rituala koji označava buđenje prirode i, samim time, života. Zečević napominje kako je „često navođeno – da usmena književnost ne poznaje detaljnih opisa prirode, da priroda nije u fokusu pažnje usmenih pripovjedača i pjevača. Pri tome se mislilo, u stvari, da nema opisa prirode koji bi bili analogni onim opisima kakvi se nalaze u djelima pisane umjetničke književnosti“⁵⁸. Kao što je već bilo spomenuto, drugi se dio teksta ističe većim stupnjem poetičnosti, što je vidljivo od samog početka:

„Jednog lijepog proletnog dana, kad je već snijeg posvema nestao sa zemlje, a ledine i pašnjaci počeli se ponovno kititi sa svojim šarolikim odjećama djeca su istrčala bosu nogu i brala sa svojim malim ručicama visibabe, i nosila svojim majkama, da s njima okite svoje male sobice, gdje koje je nosilo u ručici i mirisavu ljubičicu, sve je oživjelo sa novim životom, ptičice se probudile, i pjevale svoje milozvučne pjesmice, a ovaj put tako, veličanstveno i umiljato, da ljudi od veselja ostavljali svoje domove i izlazili na polja, da se naužiju svježeg proletnog zraka i naslušaju zanosni poj ptičica tih Božjih stvorova koji danas pjevaju upravo tako divno i veličanstveno, kao nikada prije, a Božje sunce grijalo je upravo divno sa svojim toplim tracima budilo novi život kod svakog i najposlijednjeg čovjeka u selu. A ljudi se obično skupljali oko kapelice malo i veliku staru i mladu, i razgovarali u svemu i svačemo...“⁵⁹

⁵⁸ Zečević, 1974, str. 59.

⁵⁹ *Hrašćanski zapisi*, II, str. 1.-2.

2.4.2 Izdvojeni likovi

Na početku drugog dijela, autor izdvaja nekoliko ljudi iz društva okupljenog kod kapelice. Oni su: kum Miška tj. Mihalj („...ljudi ga slušali sa velikom pažnjom, a kako to da baš kum Miška zna za svaku novost, a kako i nebi njegova je kućica prva u selu, ali to nije sve, tu je drugi razlog, on je naime bio nekada i sam grofovo družinče, pa je imao on veze sa grofovom družinom pa je radi toga doznao, da je došao novi Išpan...“⁶⁰); pastir Čikloš („A čuvao je pastir zvali su ga Čikloš, bio je to čovjek srednje visok, široka pleća, lice lijepo crnomanjasto fini malo šiljasti nos ispod kojega su bili dugi zafrkani brkovi, bio je to pravi dobričina, a bio je mađarske narodnosti zvali su ga „Vendelbači“, on je bio vrlo cijenjen u selu, svaki bi gledao, da bude u dobrim odnošajima sa vendel bačijom, zato, da ga nebi izdao ako je krao pašu njegovim konjima...“⁶¹); drugi pastir Ferkobači („Ferko bači bio je isto toliko voljen u selu, kao i prvi o kom je bilo govora, bio je to, visoka ljudina sa velikim brkovima, bio je mrk i vrlo je malo govorio, a on je znao seljacima liječiti bolesno blago i po potrebi žilu sjeći i krv pustiti bolesnom blašćetu“⁶²); Zrna Albert i stric Blaž („A Zrna Albert čovjek dobar i miran slušao razgovore i kad kada koju progovorio, on je gladio svoje male brčiče uvijek slijeva na desnu, da bi lijevi brk (mustač) bio uvijek u ustima, a desni stao gore kao rog u puža, a Stric Blaž on je pomno slušao i rado sve saznao, bio je dobar gazda i škrtac, mislio samo, da bi čim više blaga preskrbeo...“⁶³); kum Luka („...zamalo čuje se oštar, kašalj tako teški, kakvog znadu imati boljesniki na umoru, svi se okrenu prema krčmi iz koje je došao Kum Luka! to je bio velik čovjek, malo pognut širokih pleća, a imao debeli crveni nos, a brkove obrijane kao kakav plebanuš, on je volio kaplicu pa je radi toga više put na dan, skočio u krčmu k židovki, da od silnog kašlja posušeno grlo malo odmoči, nikad nije volio društvo, malo je govorio, a uvijek samo svoju 3. dcl. čašu stiskao u svojim debelim šakama...“⁶⁴).

Bitno je istaknuti da u prvom dijelu *Hrašćanskih zapisa* nema ovakvih razrađenih opisa likova. To izrazito književno sredstvo na tragu je karakterizacija likova u proznim djelima autora poput Augusta Šenoe, u kojima često upravo iz opisa proizlazi narav lika. Likovi su tako na početku predstavljeni statičkim, narativnim opisom vanjskog izgleda (fizička karakterizacija), iz kojeg zatim proizlazi unutarnja karakterizacija, a

⁶⁰ Isto, str. 4.-5.

⁶¹ Isto, str. 6.-7.

⁶² Isto, str. 8.-9.

⁶³ isto, str. 14.

⁶⁴ isto, str. 15.

opisom lik često dobiva i određenu društvenu poziciju. U tekstu možemo uočiti da su stranci, tj. oni koji nisu podrijetlom iz samog sela, u ovom slučaju mađarski pastiri, okarakterizirani kao snažni i crnomanjasti muškarci. S druge strane, autor svoje suseljanje, koje naziva „stric“ i „kum“, opisuje specifičnije, predstavljajući ih čitateljima uz poneku karakternu zanimljivost. Isto tako, primjetno je da se kod kapelice ne spominje ni jedna žena, što, naravno, možemo pripisati nepomućenom onodobnom patrijarhalizmu.

2.4.3 Autorska samosvijest

Kao što smo dosada mogli primijetiti, Dominik Kolarić u pripovjedačkoj ulozi često zalazi u kojekakve digresije, no uvijek sa sviješću da se udaljava od strukture koju je sam sebi zadao. Tako u jednom trenutku piše: „Da nebi predaleko otišli iz okvira ovih događaja, vratit ćemo se k svojoj kapelici“, i odmah nakon toga nastavlja pripovijedati o liku s kojim je i započeo cijelu epizodu okupljanja kod kapelice: „Čuli smo kuma Miška, da on zna i ono što drugi ne znaju“⁶⁵.

2.4.4 Konj kao motiv

Pri spomenu još jednog živopisnog sudionika okupljanja kod kapelice, strica Đure, za kojeg se napominje da je živio na „Kemenorovim gruntu“, učvršćuje se okvirna struktura prvog dijela (koja se na taj način istovremeno povezuje sa strukturom drugog dijela). Priča o stricu Đuri prva obrađuje motiv čovječje, ili točnije rečeno, seljakove privrženosti konju. Motiv izdvajam zbog toga što se nekoliko puta ponavlja u tekstu, u skladu s mobilnošću, uvjetno rečeno, popularnih motiva unutar usmenih predaja (u prilog tome ide činjenica da zbirka *Trakavica*, Mihovila Pavleka Miškine, također sadrži priče naslovljene: „Naša stara kobilica“, „Ždrijebe“ i „Potkova“). Konj kao motiv bit će prisutan i u autobiografiji Dominika Kolarića, bilo u obliku „pričanja o životu“ ili memorata:

„Na kemenorovim, gruntu živjeli su ljudi dobri gazde, živeo Stric Djura, dobar i marljiv gospodar silno je volio konje a, imao je uvijek po jednog „ždrijepca“. Jedanput imao krasnog „Sivca“ to je bio, konj na glasu radi svoje ljepote, a krotak kao janje.

Jednog dana bila velika vrućina, pa naš stric, odveza konja i ž njim u Trnavu, da ga malo okupa, a da nije kod kuće nikomu ništa kazao, pa kako nije dugo vrijeme došao kući, već su domaći mislili, da ga je sigurno, konj gdje bacio pa, da bi moglo nešto

⁶⁵ Isto, str. 13.

hudoga biti, a ipak se naš Stric već kasno na večer povratio sa svojim Sivcom, ali ne veseo već jako žalostan i tronut pa je jaukao, kao da, ga je bio konj možda zgnječio, a kad su iz sobe istrčali domaći, imali i što vidjeti nije samo Stric Gjura bio, tronut i iznemogao, nego još gore je bilo sa lijepim „Sivcom“ konj je glavu vukao po zemlji i njedva metao nogu pred nogu teturao amo tamo, dok je napokon prije nego je stigao u štal, pao na tle i smjesta uginuo, Stric je naime u Trnavi konja odpejlao na duboko vodu, privezao za granu jednoga grma pa muhe i komarci navaljivali na konja, konj se branio protiv tih neprijatelja, pa s nogom zakvačio i pao u vodu, nakon mnogo muke Stric Gjura oslobodio je svog miljenika, ali bilo već prekasno, jer je previše vode koju je pio i konja je, kako smo već rekli nestalo, ne dugo iza toga, od žalosti obolio naš dobri Stric i umro“⁶⁶.

Slijedi „pričanje o životu“ koje u sebi sadrži još jedan motiv koji se prvi puta javlja u tekstu; motiv zazornog. Taj se motiv očituje u neprijeporno snolikoj atmosferi epizode. Objekt ljubavi ovog je puta kobila Surka, a otima je lopov koji ne izaziva strah samo zato što mu je identitet nepoznat, već i zato što se u njegovoj komunikaciji sa Surkinim vlasnicima javlja i element iracionalne – dakle, zastrašujuće – familijarnosti:

„A za Lovrinove znademo da su imali kobilu lijepu „surku“ Jedne večeri kad su svi ukućani večerali za stolom polupa netko po prozoru i veli, drugi put kad budete kod večere zatvorite psa u sobu, a pas je bio uto vrijeme već u sobi, pa kad su vidjeli, da je taj, isti bio jahač na njihovoj Surki, kad su izašli iz sobe, bježali u štal ali surke više nikada nije bilo pa makar su nju tražili na široko i daleko“⁶⁷.

U ovoj kratkoj priči vidljivo je da „[p]redaje omogućuju i doživljaj straha i nelagode, ali strah i nelagoda ne moraju biti „razriješeni“ u povoljnom ishodu po čovjeka. (...) Nešto neodređeno, „ono“ izbija u predajama stvarajući često disonancu, nedostatak „pravog svišetka, razrješenja“⁶⁸.

U rukopisnoj autobiografiji Dominika Kolarića također nalazimo predaje, i to najčešće u obliku osobnog sjećanja. Odlučila sam istaknuti samo jedan takav primjer, budući da se nadovezuje na predaje o konjima i njihovim gospodarima, a uz to upućuje i na kolektivnu svijest sela. Ova se priča odnosi na vremenski period koji nije zahvaćen u *Hrašćanskim zapisima*; na period koji neposredno prethodi njihovom zapisivanju. Ovdje se svakako radi o „pričanju o životu“, jer se iznosi autorovo sjećanje (više no

⁶⁶ Isto, str. 16.-19.

⁶⁷ Isto, str. 24.

⁶⁸ Zečević, 1974, str. 62.

predaja). Priču ne donosim u izvornom obliku, već u prepravljenom izdanju mons. prof. dr. Jurja Kolarića:

„Da grubi i krvavi rat može imati i svoju ljepšu i nježniju stranu pokazuje slučaj kobile Linde, seoske ljubimice vlasnika Jakoba Halića „Kovačovoga, našeg ujaka ili „vučeka“, kako smo ga od milja zvali. Već sam puno puta istaknuo da su Halići držali rasne međimurske konje na koje su bili jako ponosni. Među njima se isticala kobila Linda, koju su zbog njezine blage ćudi voljela djeca, jer su često i rado jahala. U travnju 1945. godine njemačke su se postrojbe povlačile iz Međimurja pred nadiranjem bugarskih i ruskih vojnika. Nijemci su zbog bržeg povlačenja svog oružja i svojih vojnih postrojbi uzimali od seljaka svježe konje. Tako su iz štale Jakoba Halića sa sobom povel i kobilu Lindu. Vuča Jakob i njegov sin Franjo željeli su spriječiti odvođenje Linde. Jedan i drugi uhvatili su kobilu za rep i tako je držali cijelo vrijeme, plačući, naričući i govoreći: „Linda naša, nejdi, Linda!“ dok su je dvojica vojnika vodila kroz selo. Najednom se skupilo cijelo selo i u procesiji je išlo iza Linde, koju su glavnom cestom prema Turčišću vodili njemački vojnici. Djeca su hodala sa svake strane ceste i plakala za Lindom. Njemački časnik, koji je zapovijedao tom vojnom postrojbom, kad je vidio toliku ljubav mještana prema kobili Lindi, zapovjedio je vojnicima da, nakon što su prošli kraj Guleščaka, puste Lindu, kako bi je selo moglo vratiti Halićima u štalu! Bugarski, ruski i naši partizani to nikada ne bi učinili, a da je to istina, pokazali su samo nekoliko tjedana nakon tog događaja, kada su „oslobodili“ naše selo, opljačkali ga i sijali strah, posebno među ženskim stanovništvom.

Sjećam se dobro, kako je vuča Jakob, već teško bolestan i nepomičan, zamolio sina Franju da ga donese do prozora, a zatim ga je zamolio da izvede Lindu iz štale, te da je vodi „gore-dole“ po dvorištu, kako bi još jedanput, prije nego umre mogao vidjeti svoju – Lindu. Želja mu je bila ispunjena, a on je sa suzama u očima gledao svoju Lindu kako ponosno korača po dvorištu. Umro je slijedećeg dana, nadam se, u uvjerenju da će i u nebu sresti svoju – Lindu“⁶⁹.

Zanimljivo je primijetiti kako se slični motivi javljaju i u zbirci *Lovčevi zapisi*, ruskog pisca „poetskog realizma“⁷⁰, Ivana Sergejeviča Turgenjeva. Oni su osobito istaknuti u pripovijetci „Kako je skončao Čertophanov“, gdje Turgenjev razvija narativ oko motiva Židova, konja, nepoznatog lopova, pa i smrti od tuge uslijed gubitka konja.

⁶⁹ *Moja biografija*, str. 20.

⁷⁰ Vidi: Flaker, 1970.

2.4.5 Mitska tj. demonološka predaja

Svjestan da bi portret svakog sudionika okupljanja kod kapelice iziskivao previše vremena, Dominik Kolarić se u jednom trenutku odlučuje vratiti svom uobičajenom načinu pripovijedanja, te zapisuje: „Predugo bi bilo da ovdje opisujemo svakog pojedinog čovjeka, pa ćemo još samo nekoje spomenuti“⁷¹, i odmah nastavlja s neobičnom predajom o snažnim Setnikima:

„Na primjer Setniki su bili jako ljudi, bili su tesari ili po našem cimermani, pak je jedan od njih kupio zvona na kapelicu, a zato dobio Gorčice, koje su do nedavna znali Setnikove Gorčice!

Jednom je cimerman Setnik išao iz Hodošana po noći, bila je jaka zima sa mnogo snijega, imao je obučena zimski veliki kaput, sa kapucnom, već je bilo rečeno, da posvuda bile šume i šikare, pa na putu dok je išao, napao ga je vuk, bacao u njega snijega kad mu nije ništa smetalo, vuk je iznenada našem putniku, odtraga skočio na leđa, i htio ga baciti na tle, a ovaj ga je uhvatio za prednje noge koje je bacio preko, njegovih ramena, i ta ko čvrsto stegnuo, da mu Vuk nije mogao ništa, ali sa zadnjim šapama svega kepenjka mu je i sa odijelom, strgao, čak do do kože, ali on vuka nije pustio, a kad je stupio u svoju sobu noseći vuka na plečima, prestrašene ukućane pozvao je, da neka vuka utuku, brže bolje svaki je nešto uzeo, pa su s tokačem zatukli vuka na ljedima muža, koji je bio jak toliko, da ga nije pustio iz ruku dok, nije vuk bio uginuo pod teškim udarcima tukača“⁷².

Ovaj memorat o tome kako jaki muž Setnik nadvladava vuka, tematski se najviše približava mitskoj tj. demonološkoj predaji, no ne prelazi u nju potpuno, budući da vuk jest biće koje postoji i seljanima je dobro poznato, isto kao što su napadi vuka na putnike u ondašnje vrijeme bili sasvim mogući. No činjenica da je junak toliko snažan da vuka može nositi na leđima dok ga ovaj nastoji rastrgati, ipak naginje nemogućem tj. nadnaravnom, iz čega proizlazi da mitski element ovdje ne nalazimo u „neprijateljskoj“ životinji, već u glavnome junaku. Bošković-Stulli piše da „...fantastika ne mora uvijek izvirati iz direktne pojave nadnaravnih sila. Čudesan stjecaj događaja, golema snaga ili brzina junaka čine katkada predaju više fantastičnom nego kakva periferno spomenuta mitska sila. Razgraničavanje mogućeg i nadnaravnog nije

⁷¹ *Hrašćanski zapisi*, II, str. 22.

⁷² Isto, str. 22.-24.

karakteristično za tradicionalne nosioce narodnih predaja, pa stoga ni ne utječe bitnije na obilježja njihovih kazivanja⁷³.

2.4.6 Komični lik

Sljedeća priča još je jedna svojevrsna etimološka predaja, a u sebi sadrži element komike. Po svojoj formi mogla bi biti memorat, ali i „pričanje o životu“, jer govori o nastanku seoske uzrečice: „Zamagadi si kak su si negda Kovačove svinje!“:

„Kovačov Halić Imbro, bio je bogat čovjek, koji je pred 100 godina sazio, današnju kovačovu kući, Imao je slugu imenom Valenta, Jednom su imali, stranske težake, kada njih je domaćica pozvala na objed, Gazda Imbra veli svom slugi: Valent, mi idemo jesti a ti pazi svinje, koje su hranili vani na gnoju, a Valent pita? gazda, a da bom ja jel, a gazda veli Valent vidiš, da su stranjki pak si ti ve zamagadi!

Dok su oni u sobi objedovali, Valent je pazio svinje, stao je na gnoju a svinje su slasno žderale iz kopanje, kad su svi težaci izlazili od objeda svaki bi Valentu nešto na šalu rekao on je samo šutio i mislio, pa kad je najposlije izašao Gazda Imbro, i glasno zaviče! Valent kako paziš svinje, ne vidiš da čizmarove svinje jedu, i da to nijesu naše, A Valent nato odgovara Gazda pak si nej ve naše svinje zamagadiju kad su stranjske došle, a Valent je već prije domaće svinje otjerao, i čizmarove dotjerao na kopanju, od tada je Valent uvijek bio prvi kod stola pa makar bili i stranjki težaci, Odtud je nastala riječ, ve si zamagaditi , kaksu si njegda Kovačove svinje!“⁷⁴

Komičnosti ove priče pridonosi sluga Valent, kojeg bismo, kada bismo uzeli u obzir četiri tipa komičnih likova⁷⁵ koje navodi Northrop Frye, mogli svrstati u podvrstu eirona, lukavog roba tj. dolosus servusa. S druge strane, sluga Valent posjeduje i lakrdijašku crtu, te se ne libi napakostiti vlastitom gospodaru, a taj se njegov „nestašluk“ ne kažnjava već nagrađuje, što je također u skladu s konvencijama koje okružuju takav lik.

2.4.7 Prolepsa

Još na početku zapisa, pripovjedač spominje seoske „proroke“ prisutne pri okupljanju kod kapelice, koji se usuđuju govoriti o budućnosti. U drugom dijelu rukopisa konačno se otkriva identitet jednoga od njih, što bismo mogli protumačiti kao

⁷³ Bošković-Stulli, 1975, str. 129.

⁷⁴ Hrašćanski zapisi, II, str. 25.-26.

⁷⁵ To su: alazon ili varalica, eiron ili samopotećenitelj, bomoloches ili lakrdijaš i agroikos ili neotesanac. Frye, 2000, str. 186.-211.

postojanje svijesti o produljenom iščekivanju. Identitet „proroka“ ne otkriva se istog trenutka, te se na taj način stvara suspenzija, što je svakako odlika književnih djela. Uostalom, pretpostavka o najavi likova upućuje nas i na strukturnu uokvirenost o kojoj je već bilo riječi (kronike ili djela sličnih historiografskih funkcija uglavnom se ne služe takvim pripovjedačkim tehnikama):

„Bio je jedan čovjek imenom Matok, siromak Mato nije imao svoje kuće, niti zemlje da bi deo pod nokat, on se bavio, ribolovom, a najmilija mu bila puška pa je bio (Raubšicer) zvjerokradica a bio je štrekar, on je mnoga put putovao na rad u Austriju, Nemačku, i Mađarsku, mnogo je proživljavao i mnoga je znao pripovijedati, mnogo put je bio proganjan, po vlastima radi puške i mreže, a sve pritužbe su bile od strane Grofovske družine, lugara i štukara, baš tog na početku spomenutog dana kod Kapelice pripovjedaio je i kum Mato svoje događaje, i rekao, da će doći do velikog svjetskog rata, da će tada Grofovi izgubiti svoja imanja, a Kod kapele u Ratkovici, da će biti Srpska granica“⁷⁶.

Takav postupak Genette naziva *paralipsom*⁷⁷, a to znači da se određena informacija namjerno sakriva od čitatelja da bi se izazvala napetost ili odgodilo otkrivanje kakve tajne.

2.4.8 Uokvirena struktura

Na samom kraju drugog dijela *Hrašćanskih zapisa*, Dominik Kolarić ponovno se poziva na kapelicu, zaokružuje svoje zapisivanje i obraća se čitateljima, koje kroz svojevrsnu metatekstualnu intervenciju moli da mu oprostite manjkavosti u pisanju:

„Još i dandanas stoji usred sela naša mala, kapelica, koja se nije ni za vlas proširila, samo što sad imade oko sebe ogradu od betonskih stupova i pletene žice, a nekad toga nije bilo, a jedno je ostalo oduvijek do današnjih dana, što se i sad ljudi okupljaju oko svoje Kapelice, na dogovore i rasprave, pa se zato sjećamo, naših pretšastnika, kuma Miške i ostalih, koje smo ovdje bili spomenuli, pa smo njim zahvalni za razgovore, koje smo od njih čuli, da smo tako mogli doznati povijest našeg sela, koju sam sada po prvi put napisao, od kada to seoce postoji, pa molim čitatelje neka mi oprostite ako što nisam dobro napisao, jer ovo je moj prvi početak o ovoj vrsti pisanja, pa bi molio i drugove braću i sestre, da i oni ako što znaju napišu o našim malim Hrašćanima. (kurziv moj)

⁷⁶ *Hrašćanski zapisi*, II, str. 27.-28.

⁷⁷ Genette, 1992, str. 103.

Još na koncu ove naše pripovjesti, još jednom, da se osvrnemo na postanak „Kapelice“⁷⁸.

*Komentar naracije*⁷⁹ prisutan u završnom dijelu rukopisa eksplicitno ukazuje na pripovjedačevu prisutnost te kod čitatelja osvjetljava činjenicu da je tekst oblikovan na unaprijed osmišljen način. Autor sam napominje da se prvi puta okušava u ovoj „vrsti pisanja“, ne definirajući o kojoj se vrsti pisanja zapravo radi, no prije toga spominje povijest svog sela, te možemo zaključiti da pod tim misli na pisanje koje u sebi sadrži historiografske pretenzije.

Govoreći o kapelici, pripovjedač piše o vlastitom djetinjstvu, kroz još jednu svojevrsnu svjedočku formulu: „*Bio sam mali dječak živo se sjećam*, kad su se ljudi sastali iz čitavog sela kod kapelice i dogovarali kako da se i kod nas uvede proštenje, ali je trebalo prije toga Kapelicu temeljito popraviti...“⁸⁰. (kurziv moj) Zanimljivo je primijetiti da *Hrašćanski zapisi* završavaju zgodom koja se dogodila u pripovjedačevom djetinjstvu, te se ne nastavljaju u njegovu neposredniju prošlost.

3. ZAKLJUČAK

Ono što sam u ovom radu nastojala pokazati jest da Dominik Kolarić svjesno zahvaća u povijest svoga sela kako bi je predočio čitatelju i time sačuvao od zaborava. No to ne čini strogo historiografski, tražeći činjenične izvore priča koje prenosi u svojim zapisima, već ih oblikuje tako da čitatelja zainteresiraju, nasmiju ili rastuže, u skladu s mišlju Gérarda Genettea kako „ne postoji ni čista fikcija, ali ni povijesna priča koja bi bila toliko rigorozna da bi se mogla uzdržati od 'intrigiranja' i bilo kakva romanesknog postupka“⁸¹.

Autor sam – budući da nisu postojale u pisanom obliku – uobličuje priče u pojedinačne epizode, i na taj način neizbježno fiksira elemente prisutne u usmenoj predaji, koji ovim putem postaju nositelji fikcionalnosti, te ih možemo tumačiti kao književne elemente. Jolles to vrlo koncizno opisuje:

„Čovjek zahvaća u zbrku svijeta; produbljujući, smanjujući, sjedinjujući sažima supripadno, dijeli, luči, razlaže i skuplja na hrpu bitno. Razlike se proširuju,

⁷⁸ *Hrašćanski zapisi*, II, str. 35.-36.

⁷⁹ Grdešić, 2015, str. 110.

⁸⁰ *Hrašćanski zapisi*, II, str. 39.-40.

⁸¹ Genette, 2002, str. 65.

mnogoznačno se isključuje ili se određuje i privodi natrag jednoznačnosti. Razjašnjujući i suzujući, čovjek se probija do temeljnih oblika. (...) Gdje pak u tvorbi *oblika* sudjeluje *jezik*, gdje on u takav oblik zahvaća priređujući i preuređujući, gdje ga sa svoje strane još jednom ustrojava – ondje možemo govoriti o *književnim oblicima*⁸².

Isto tako, možemo potvrditi pretpostavku da, iako zapisana, usmena predaja Dominika Kolarića zadržava elemente karakteristične za verbalnu predaju, koja se odvija u jedinstvenom pripovjedačkom kontekstu. Ivan Zvonar piše da je „svaki zapis usmenog književnog djela jednokratni i neponovljiv, bez obzira na to što dolazi iz usta istog pripovjedača ili iz pera istog zapisivača, i da ga valja smatrati originalom“⁸³.

Prisutnost uvodnih i završnih formula, posrednih i neposrednih (svjedočkih i kazivačkih) formula vjerodostojnosti, kao i pozivanje na mjesto i vrijeme; sve to pridonosi pretpostavci da su u *Hrašćanske zapise* uistinu upisane usmene predaje toga mjesta, i to najčešće u obliku memorata, ili „pričanja o životu“, a nešto rjeđe u obliku fabulata i kronikata. One čine dio povijesne kronike i utoliko se sastoje od specifičnih motiva karakterističnih za tu zajednicu, ali i dovoljno univerzalnih da bi se mogli opisati kao primjerci tipičnih skupova motiva hrvatske usmene predaje. Maja Bošković-Stulli piše: „(...) tradicija, kojoj je duh kolektiva udario pečat, određuje stil i motiviku narodne pripovijetke. Ali s druge strane, bez stvaralačkog udjela darovitih pojedinaca, koji svaki put iznova uobličuju tu tradiciju u konkretan izraz, a ujedno i probijaju jedva primjetno i njezine okvire, pridonoseći tako njenom razvoju i postepenim izmjenama, tradicije zapravo ne bi bilo, ona bi se ugasila“⁸⁴.

Na tragu predstavnika takozvane „seljačke književnosti“⁸⁵, poput već spomenutog Mihovila Pavleka Miškine, Dominik Kolarić oblikuje djelo koje se može kvalificirati kao proizvod seljaka-književnika; djelo koje pripada pučkom stvaralaštvu. Iako u svojem tekstu koristi već postojeće usmene predaje, on im daje književne karakteristike, ne uvodeći ih u svoj kronikalni zapis nasumično, nego s jasnom motivacijom unutar narativnih okvira koje si je sam nametnuo.

⁸² Jolles, 2000, str. 24.

⁸³ Zvonar, 2009, str. 34.-35.

⁸⁴ Bošković-Stulli, 1967, str. 20.-21.

⁸⁵ „Seljačka književnost“ nije književnost koju pišu pojedinci o selu i za seljake, nego isključivo književni proizvod samih seljaka (Maraković, 1971, str. 510.), dok „pučka književnost“ obuhvaća ne samo književna djela seljačkih (pučkih) pisaca, već i djela koja su obrazovani pojedinci namijenili puku (Zečević, 1978, str. 390).

Na kraju možda nije na odmet napomenuti mogućnost višestrukog čitanja *Hrašćanskih zapisa*. Zahvaljujući njihovim literarnim elementima – pa makar oni većinom i dolazili iz usmene tradicije – možemo reći da je riječ o umjetničkome tekstu. S obzirom na upravo spomenutu vezanost *Hrašćanskih zapisa* s usmenošću, može ih se čitati i kao svojevrsnu amatersko-etnološku zbirku pučke predaje iz tog dijela Međimurja. Naposljetku, tekst Dominika Kolarića možemo čitati i kao povijesnu kroniku maloga mjesta, koja pretendira biti sveobuhvatna i točna. Upravo ta multifunkcionalnost legitimira *Hrašćanske zapise* kao tekst podoban za slojevite analize.

4. SLIKOVNI DODACI

86

⁸⁶ Dominik Kolarić (1974.), fotografija iz fonda obitelji Kolarić.

Prvi dio

U sred malog sela stoji mala kapelica, "Sv. Vbitelji". Selom ide glavna županijska cesta, kako se onda zove varnmetijska. Kod kapelice sa svake strane su krušijasta stabla, divljega kestena. Tu se po nedeljama i svecima sastaju ljudi, stari i mlađi iz citavog sela, i raspravljaju o svim mogućim stvarima; svaki nešto znade, pripovijedati o događajima iz života, a nekoji i proročki pripovijedaju za budućnost. Tako prolazi godina za godinom, sve do današnjih dana. Samo koću da vam najprije opišem kako je to malo selo izgledalo pred (kojih 40-50 godina)

iz naše žalostne ali istinite
 prošlosti, teškog života refačkog
 naroda, želim da mi zajedno
 ki mislimo na prošlost, da
 bi se stvorili bolji i lepši
 budućnost.

M. Doujem Hraščanu na
 dan Sv. Jovana 19. ožujka 1947. g
 (Devetnaestoga ožujka litanije
 devetsto četrdeset i sedam godina)

pisao:

Kolarie Dominik

5. LITERATURA

- Blažinović, Stjepan. 1997. *Rječnik hrvatskog književnog nazivlja*. Zagreb: Rački.
- Bošković-Stulli, Maja. 1967. *Narodna predaja o vladarevoj tajni*. Institut za narodnu umjetnost, Zagreb.
- Bošković-Stulli, Maja. 1975. „Narodna predaja-volkssage – kamen spoticanja u podjeli vrsta usmene proze“. U *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Zagreb: Mladost, 121.-136.
- Bošković-Stulli, Maja. 1963. *Narodne pripovijetke*. Zagreb: Zora – Matica Hrvatska.
- Bošković-Stulli, Maja. 1984. „Odnos kmeta i feudalca u hrvatskim usmenim predajama“, 151.-182. i „Pričanja o životu (Iz problematike suvremenih usmenoknjiževnih vrsta)“, 309.-366. U *Usmeno pjesništvo u obzorju književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Bošković-Stulli, Maja. 1967. „Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti“. *Umjetnost riječi*, 11, br. 3. Zagreb, 237.-260.
- Budišćak, Vanja. 2015. „Pučka kao popularna književnost: teorijsko razmatranje“. *JAT*, 1, br. 2, 154.-169.
- Flaker, Aleksandar. 1970. „Prijevodi s ruskoga i hrvatska književnost 1836-1892“. U *Hrvatska književnost prema europskim književnostima*. Zagreb, Liber/Mladost, 259.-280.
- Frye, Northrop. 2000. *Anatomija kritike: četiri eseja*. Zagreb: Golden marketing.
- Genette, Gérard. 2002. „Fikcijska priča, faktografska priča“. U *Fikcija i dikcija*. Zagreb: Ceres, 46.-67.
- Genette, Gérard. 1992. „Tipovi fokalizacije i njihova postojanost“. U: Biti, Vladimir (ur.). *Suvremena teorija pripovijedanja*. Zagreb: Globus, 96-115.
- Grdešić, Maša. 2015. *Uvod u naratologiju*. Zagreb: Leykam International d.o.o.
- Jolles, André. 2000. *Jednostavni oblici*. Zagreb: Matica hrvatska.

- Kalinski, Ivo. 1973. „Opće misli o odnosu usmene i pisane književnosti s obzirom na kajkavsku usmenu lirsku poeziju – Izbor iz kajkavske usmene poezije“. *Kaj - časopis za književnost, umjetnost, kulturu* , 6, br. 10, Zagreb.
- Kolarić, Dominik. 1947. *Hrašćanski zapisi*. Donji Hrašćan. (rukopis u dva dijela)
- Kolarić, Dominik. 1947. *Moja biografija*. Donji Hrašćan. (rukopis)
- Kolarić, Dominik. 1919. *Svatovski običaji Međimurja ili Kapitanstvo*. Donji Hrašćan. (rukopis)
- Kulundžić, Zvonimir. 1968. *Miškina – presjek kroz stvarnost hrvatskog sela od Khuen-Héderváryja do poglavnika*. Koprivnica: Ogranak Matice hrvatske.
- Ljuštanović, Jovan i Pešikan-Ljuštanović Ljiljana. 2015. „Pričanje o životu i predaje između povijesti i fikcije“. U *O pričama i pričanju danas*. Zagreb: Biblioteka Nova etnografije, 135.-158.
- Maraković, Ljubomir. 1971. „Seljačka književnost“. U: Pavletić, Vlatko (ur.). *Pet stoljeća hrvatske književnosti: Haler, Kombol, Gavella, Maraković*. Zagreb: Matica hrvatska, 508.-518.
- Miškina, Mihovil Pavlek. 1946. *Trakavica*. Zagreb: Izdanje Seljačke Sloge.
- Rudan, Evelina. 2006. *Authentication Formulae in Demonological Legends*. *Narodna umjetnost* 31/1, 89.-111.
- Turgenjev, Ivan Sergejevič. 1980. *Lovčevi zapisi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Vitković, Stanislav. 1992. „Roditelji za sva vremena (sjećanje na Dominika i Luciju Kolarić)“. U *Danica*. Katolički kalendar, Zagreb, 70.-75.
- Zečević, Divna. 1978. „Pučki književni fenomen“. U: Bošković-Stulli, Maja i Zečević, Divna. *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga 1 – Usmena i pučka književnost*. Zagreb: Liber/Mladost, 357.-617.
- Zečević, Divna. 1974. „Usmene predaje kao književna organizacija čovjekova doživljavanja povijesti i prirode“. *Narodna umjetnost*, 10, br. 1. Zagreb, 33.-67.

Zvonar, Ivan. 2009. „Usmena kajkavska književnost u kritičkom izboru i obzorju časopisa *Kaj*“. *Kaj* - časopis za književnost, umjetnost, kulturu, 42, br. 3. Zagreb.

Internetski izvori:

Hrvatska enciklopedija (<http://www.enciklopedija.hr/>), natuknica „kronika“ (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34174>), 11. 5. 2016. i natuknica „usmena književnost“ (<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63417>), 25.5.2016.

Proleksis enciklopedija (<http://proleksis.lzmk.hr/>), natuknica „kronika“ (<http://proleksis.lzmk.hr/32881/>), 11. 5. 2016.